

EDELÉNYI FÜZETEK 18.

**1848-1849 EMLÉKEI
EDELÉNYBEN ÉS KÖRNYÉKÉN**

Edelény, 1998

EDELÉNYI FÜZETEK 18.

**1848-1849 EMLÉKEI
EDELÉNYBEN ÉS
KÖRNYÉKÉN**

Edelény, 1998
EDELÉNYI FÜZETEK 18.

Szerkesztette:
HADOBÁS PÁL

Gyűjtötte:
LAKI LUKÁCS LÁSZLÓ

A rajzokat készítette:
KORKOS JENŐ ZOLTÁN

Szöveggondozás, korrektúra:
M. TAKÁCS LAJOS

Technikai munkatárs:
SLEZSÁK ZSOLT

A borító **Korkos Jenő Zoltán**
rajzának felhasználásával készült.

HU ISSN 0238 - 1842
ISBN 963 04 9880 4

Felelős kiadó: Laki Lukács László, a VRHK igazgatója.

Készült: a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár számítógépes
szövegszerkesztőjén és sokszorosító műhelyében 1998-ban.

ELŐSZÓ

Ez évben ünnepeljük az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc kitörésének 150. évfordulóját. Évfordulók, különösen kerek évfordulók alkalmával nagyobb figyelmet fordítunk az adott történelmi eseményre, és igyekszünk valamilyen formában emlékezni, emléket állítani. Az ország, a városok és a községek a szokásosnál látványosabb ünnepi műsorral készülnek, a történések, írók új könyveket jelentetnek meg stb.

Ilyen emléket kívánt állítani a szabadságharcnak dr. Szolnoky Lajos néprajzkutató is — aki Edelényben és környékén többször is járt gyűjtőúton —, amikor 1946-ban a szabadságharc kitörésének 100. évfordulója közeledtével gyűjteni kezdett városunkban és környékén.

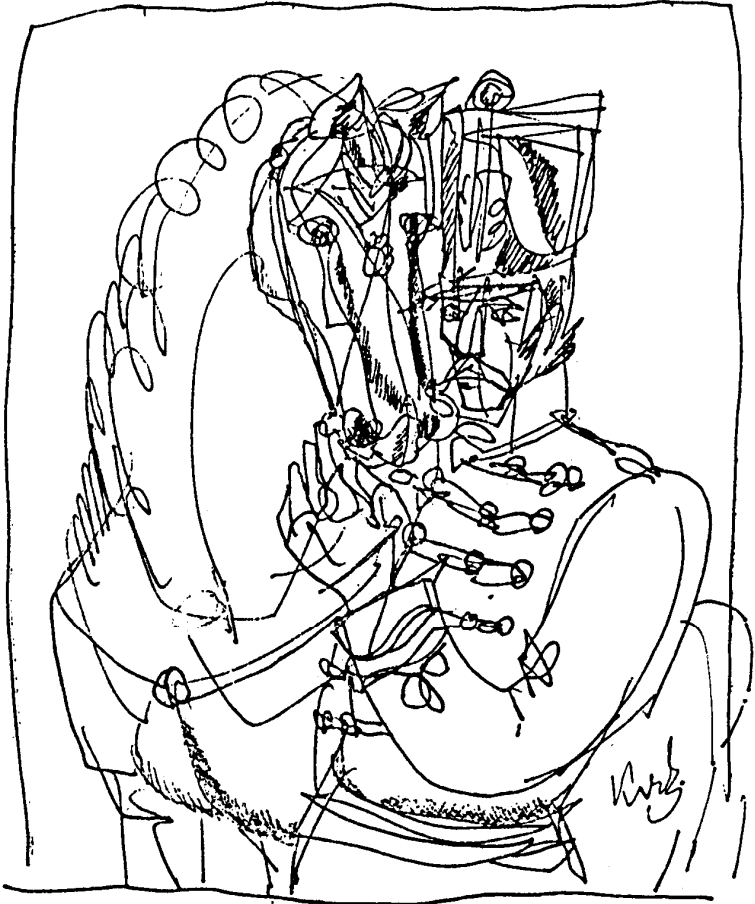
Gyűjtésének fő kérdése az volt, hogyan él az emberek emlékezetében az 1848-49-es forradalom és szabadságharc, mit tudnak a vezetőiről és az aradi tizenhárom mártírhálált halt tábornokról? Ezen kérdések mellett kutatta jobbagy és úr viszonyát a XIX. században, valamint a múlt század végi és az e század eleji követválasztások történetét, és kortesverseket gyűjtött ebből az időből.

Az eredeti kéziratot a Magyar Néprajzi Múzeum őrzi, s ennek másolata van meg az edelényi könyvtár helytörténeti gyűjteményében. A kézirat két A/5 méretű vonalas füzetben, 145 oldalon tartalmazza 24 fő válaszát a feltett kérdésekre. Többségében hetven éven felüli embereket kérdezett **PERKUPA, SZALONNA, SZENDRŐ, SZENDRŐLÁD** és **EDELÉNY** községben.

Szolnoky Lajos anyagát kiegészítettük a szabadságharchoz kapcsolódó helyi érdekességekkel; a visszaemlékezések mellett olyan személyek életrajzát is közöljük, akik itt éltek vagy születtek és tevékeny részesei voltak a szabadságharcnak, s néhányuk végső nyughelye a helyi temetőben van.

Edelény, 1998 január

Hadobás Pál

Csata után (1848/49)

SZARKA ISTVÁN **borsodi községi bíró emlékeszédé**

Elmondta: 1925. március 13-án Borsodon

Te vagy az a nap, melyen szabaddá lett az Istennek legnagyobb hatalma, a munka, a világ hatalma, az egyesülés, az, ami az emberben halhatatlan, a gondolat, a minden bírák bírása, a lelkiismeret, a közvélemény lángostora, a szószék. Szabaddá lett minden ember jogőre, a sajtó. Te vagy az a nap, mely szűted a rendi alkotmányból a népképviselést, az arisztokráciából a demokráciát, a zsarnokságból a testvériséget, az urak és jobbagyok siralmas vegyűlékeiből a dicsőséges nemzetet, te tetted Magyarországot alkotmányosan és törvényesen függetlenné.

Március 15! Te soha le nem hulló lomb az emberiség fáján! Te örök vigasztalás a múltakért, hozzád imádkozom, hogy 77 évvel ezelőtt egyedűli célunk a béke és szeretet volt, ellenségeink ellen egyetlen fegyver volt a kezűnkben, a törvény, úgy a jövőben ments meg minden kísértettől, s a XX. század civilizációjának szenteltvizével; a munka verejtékével moss meg, és áldj meg bennűnket, mint Petőfi énekl: „Emelje az fel lelkeinket, Hogy mi vagyunk a lámpafény, Mely amidőn a többi alszik, Ég a sötétség éjjelén. Ha a mi fényűnk nem lobogna, A véghetetlen éjen át, Azt gondolhatnák fenn az égen, Hogy elenyészett a világ.”

Március 15! Legyen áldott a te szent neved mindörökre! A magyar nemzet, Árpád ősapánk és a többi kertésztl ide űltetett, a közel 1000 éves aloe, mely 1848-ban nyílt a legszebb virágait, kér; add meg nekűnk azt az ihletet, hogy valamint az átalakulás nagy napjaiban, a nemzetiségek gyűlölsége, féltékenysége mellett is a törvény szent könyvére téve kezűnket megőrizzűk erényeinket. Ha meg akarsz verni, az legyen legnagyobb büntetésűnk, hogy a társnemzeteket meg nem szűnűnk szeretni, és sohasem lesz kő, csak mindig kenyér a kezűnkben.

Március 15! Te vagy az a gyermek, melyet nem asszony szűlt, hanem az idő; így tovább él az embernél, melyen világosság foglalta el a sötétség helyét, melynek fegyvere a törvény, napja az igazság, mely mindent megadott, anélkül, hogy valakitől valamit is elvett volna.

A láncért szabadságot cserélt, s elvette a halál fullánkját. Te, Európa vérében és könnyeiben fűrösztött drága gyermek, mely éveid számával erősíted a nép szabadságát, jogérzetét, a civilizáció örömeit!

Örvendek halhatatlanságodért, Istentől való vagy, így benne élsz mindörökkön örökké; mert hisz A verseny nyílt, a nemzet él, Ha egy jobb tagja nem henyél, Int ember és kéz, munka, vér, Mi volna az, mit el nem ér? Legyen dicsőbb ki tette több, mert Még neked virulnod kell, ó hon, Ragyogva hírben, büszkén, szabadon.

Hódoljunk tehát, ünneplő közönség, eme dicső nap emlékének, és fogadjuk meg, hogy 1848. március 15-ének eszményeit az Egyenlőség, Testvériség, Szabadság szentháromságát jó- és balsorsban, akárhová vessen is a végzet, hűen követni fogjuk. Ama felséges március hagyományaihoz pedig holtig hívek maradunk, áldásaira méltókká lenni iparkodunk.

És ha ezt megtesszük, elmondhatjuk Petőfi költőnknek eme szavait: „A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.”

EDELÉNY

**és néhány Edelény környéki település
idős embereinek emlékezései
a szabadságharcról,
jobbágy és úr viszonyáról
és a századfordulós választásokról**

DR. SZOLNOKY LAJOS
gyűjtése 1946-ban

PERKUPA

JUHÁSZ ISTVÁN

84 éves földműves

Az apám árva gyerek volt. Az ő emlékeiből tudok valamit. '48-ban, 16 éves korában honvéd volt, s nem is magáért tett szolgálata-t, hanem a bátyjáért.

Az apám is itt született Perkupán. Jobbágyközség volt Perku-pa. Földesura Szentimrey volt. Krasznokvajdán lakott. Az apám, mint zsellér ember fia, oda hordozgatott levelet neki. Szentimrey jó ember volt. Nem volt szigorú. Nem volt kegyetlen a népéhez.

Itt voltak telkes és féltelkes jobbágyok. De jó világ volt. Négy lova vagy négy ökre volt, már nem emlékszem.

Minden telek után kellett néhány napot dolgozni a földesúrnak, mert akkor földje csak a földesuraknak és a nemeseknek volt. Ezek adtak a jobbágnak egész vagy fél telket, s ennek fejében robotot követeltek. Hogy hány napot, azt nem tudom. A terméséből a jobbágy minden kilencedik kereszt életet és minden kilence-dik icce mustot át kellett hogy adjon a földesúrnak.

Ha a jobbágy vagy zsellér ember nem tért ki az uraság hintója előtt, akár a töltésen is, akkor a hajdúval hatot vagy tízet csapattott rá a földesúr vagy a nemes.

A hajdú elhozta a levelet, s akkor az egész falu dolgozni kellett hogy menjen. Csapatosan mentek hordásra, cséplésre stb.

Olyan nem fordult elő, hogy valaki ne ment volna, hacsak nem volt beteg. Makacsság nem volt. Ha mégis valaki elmaradt volna, azt a hajdú erőszakkal hajtotta el.

Adót azonban nem kellett fizetni. A robot is nagy adó volt, meg a dézsma is, de csak nem volt akkora, mint a mai adó. Ami a dézsmán kívül megmaradt, abból szabadon rendelkezett. Sok-szor, ha szép marhát nevelt a jobbágy, azt drága pénzen megvet-te az uraság. Erőszakkal senkitől sem vettek el semmit.

A zsellér gyalogmunkát végzett az uraságnak, a jobbágy ígását.

Volt nemes birtok is a faluban. Ilyen volt itten a Várady kisura-ságé is. Ez jóval kisebb volt, mint a földesúri birtok. Neki is volt jobbágya.

A nemes ember udvarába nem volt szabad engedély nélkül belépni senkinek sem.

1848-ban bejött a szabadság, ami 1918-ig tartott.

Kossuth volt az indítványozója, hogy kivegyék a magyar népet az osztrák uralom alól.

Már akkor is egy volt a lengyel a magyarral. Bem apó lengyel származású volt, s a magyar seregben tábornok volt.

Nem is győz az osztrák sohasem, ha az orosz ránk nem hozza.

1848-ban volt csata a vidéken. A magyarok itt voltak fent északon, Tornán. A németek itt voltak megszállva a völgyben. A magyarokat egy Tátrai nevű, Tornára való parasztember vezette le az erdőben, és Szín felől meg Torna felől így egyszerre támadtak a magyarok. Mikor az osztrákok meglátták, hogy be vannak kerítve, futni kezdtek, s meg sem álltak Miskolcig.

Ongánál, Miskolc mellett volt aztán a nagy csata.

A visszavonuló osztrákok itt tömörültek és megütköztek a magyarokkal. Nagyon sok vesztesége volt mindkét félnek. Ma is látható az a hármás halom, amit a halottak emlékére emeltek. Itt az osztrákok nagy vereséget szenvedtek.

'49 után jobb világ lett. Szabadabban élhetett az ember. Bántalma nem volt sem úrbéres, sem nemes embernek, egyforma szabadok voltak ettől kezdve.

Március tizenötödikét nem tudom, mire ünneplik.

Görgey, Kossuth, a 13 aradi vértanú, ezek voltak a vezetők.

Az apám vezére Nagy Sándor volt. Mikor bekerítették őket Világosnál az oroszok, azt mondta a legényeinek; Na, ti fiúk még ma éjszaka el tudtok szökni, de mi már nem. A volt honvédek úgy csúsztak ki hason az orosz őrkök között. Hatvan társával apám is megszökött.

'48-ban, amikor a honvédsereget összetoborozták, az urak ígéretet tettek a csatába induló honvédeknek: ha becsületesen küzdünk együtt magyarok, és megnyerjük a szabadságharcot, aki életben marad, azok közt arányosan megosztozunk a földön. Nem lesz többé „úrét járás”, minden magyar a maga ura lesz. Ezt jegyzőkönyvbe is felvették.

Mikor már-már nyert a magyar szabadságharc, és Görgey félt, hogy Kossuth lesz az ország vezére, a feleségét átküldte az osztrákokhoz, hogy puhítsa az utat neki. Ettől kezdve nem is nyertek a magyarok egyetlen csatát sem. Bizony áruló volt Görgey.

'48 után mindenki (zsellér, jobbágy) a maga ura lett. Szabadon vehetett, adhatott, s minden munkája eredményét ő is élvezte.

Itt a mi járásunkban mindig a bal-párt, a függetlenségi '48-as párt nyert. Azt pártolták jobban. A jobb-pártot nem pártolták úgy, pedig sok pénzt fizetett annak, aki rá szavazott. Kós volt a jobb-párti jelölt. Így mondták neki:

Éljen Kós, a koszmós! (Koszmós = koszos)

*Hammersberg a mi követünk,
A koszmós Kós nem kell nekünk!
Éljen a balpárt!*

* * *

id. PETHŐ SÁMUEL

78 éves földműves

Perkupán '48 előtt több földesúr volt: Aszalay Tamás, Várady Pál, Szentimrey Pál, de volt a környéken herceg Esterháznak is birtoka.

Az urak zaklatták a jobbágyokat az úrbérért, de különösebb panasz nem volt rájuk.

Ezeken kívül voltak nemesek is. Ezeknek egyik része birtokos, másik gyalog-nemes volt.

A jobbágyoknak saját tulajdon földjük nem volt. Kaptak az uraságtól földet, de ennek a terméséből dézsmát kellett adni. A dézsma a termés tizede volt.

Az állatszaporulatból nem volt dézsma.

Ha a jobbágnak nem volt igás állata, vagy valami miatt meghibázott, akkor az uraság kisegítette, mert csak így tudott a jobbágy dézsmát adni.

A dézsmán kívül a jobbágy még robotot is kellett végezzen. Hogy mennyit, azt nem tudom. Minden munkában kellett dolgozni, szántani, szénát takarítani stb.

Az uraság hajdúja aznap reggel, amikor munkába kellett menni, felkereste a jobbágyok házát, s ott a kapufélfákra erősítve volt egy deszka, ezt megkopogtatta a pálcájával, és mikor kijöttek a házbeliék, megadta a parancsot, hogy hova menjenek dolgozni.

A jobbágy a saját szerszámával, fogatával teljesítette a robotot. Ha szántani ment, vitte az ekéjét, lovát.

Azt nem tudom, mi különbség van zsellér és jobbágy között.

Az nem fordult elő, hogy valaki ne ment volna robotba, amikor a hajdú megmondta.

Ha valaki a maga dolgára el is készült, és a hajdú kopogott a kapu tábláján, a maga munkáját ott kellett hagynia.

Aki nem teljesítette a munkát, amit az uraság kívánt, attól elvették a földet.

A jobbágyok és a nemesek elég jó békében éltek egymással. A nemes ember elől ki kellett szekérrel is, gyalog is térni. Az utat minden őszön a jobbágyok javították. A nemes nem ment javítani.

'48-ban szabadultak fel a jobbágyok a robot alól, és a föld, amit addig használtak, a saját tulajdonuk lett.

Azt nem tudom, hogy hogyan terjedt el a '48-as események híre.

Kik vittek főszerepet? Kossuth Lajos, Széchenyi István.

Bizony nem emlékszem én másra.

Volt '48-ban nagy harc a határban. Itt a magyar sereg az oroszokkal ütközött meg, de lehet hogy a németekkel. Nem tudok többet, csak azt, hogy nagy csata volt. Azt nem tudom, hogy ki győzött.

Én hallottam úgy is, hogy áruló volt Görgey, de úgy is, hogy nem volt az. De hogy is tudnék én pontosat róla, mikor a történelem sem tisztázta az ő helyzetét.

Március tizenötödikét 1848 emlékére ünnepeljük.

Gyermekkoromban még nem volt ünnep, csak később. De pontosan nem tudom, hogy mikor kezdték. Az első háború előtt már ünnepelték.

A községből '48-ban voltak honvédek. Azt nem tudom, hogy hányan.

Nemzetőrökről nem tudok.

Legrégebben csak a templomokban tartották meg a március 15-ét. Később már a téren rendezték meg, istentisztelet után. Itt szavaltak és szónokoltak. Este nem volt semmi közös vacsora, sem bál.

'49 után nem tudok német elnyomásról.

Azt sem hallottam, hogy az urak bosszút álltak volna '49 után a parasztokon a '48-as változások miatt.

A községben nem volt függetlenségi olvasókör.

A mi községünkben a '48-as párt volt az erősebb. A bal-pártnak Deli Dávid volt a vezére. A jobb-pártnak valami Masicai úr.

A szavazás Szín községben volt. Kint volt a mezőn. Két oldalra állt a két párt, s köztük volt a katonaság, hogy ne verekedjenek össze. De még így is előfordult a verekedés.

A pártoknak voltak jelvényeik. A bal-pártnak a kalap bal oldalán, a jobb-pártnak a jobb oldalára tűzték. A bal-párt bokrétát, a jobb-párt búzagalászt.

* * *

id. PETHŐ JÁNOS

86 éves földműves

'48 után jobb világ lett a jobbágyra. Kinek mi je volt, szabad lett vele. Azelőtt mindenben az úr parancsolt.

A nemes, ha nem szerette a jobbágyot, vagy az ellene szólt valamit, és bement az udvarába, agyon is lőhette. De csak az udvarában.

A nemes udvarába belépni a nemes engedelmével nélkül tilos volt. Ha a legény a verbuválók előtt a nemes udvarába menekült, oda nem mehetek utána, de ettől kezdve az ő jobbágya lett.

A jobbágyokat a robot sokszor annyira lefogta, hogy nem volt idejük a maguk földjére. Mikor az eső csapta a keresztek a földön, akkor az úr szolgálatában kellett hordani, s a maga búzája meg ott ázott kint. Nem egyszer éheztek a jobbágyok, mert nem tudták megdolgozni a maguk földjét.

A szőlőjüket is megdolgozták. A jobbágy nem hozhatott egy fűrtöt sem haza a szőlőjéből, amíg meg nem dézsmálták.

A dézsma egyharmad volt.

'48 előtt nem volt a jobbágyoknak saját földje. A földesúr adott hat holdat egy-egy jobbágy embernek, és ezután kellett robotot és dézsmát szolgáltatni.

A házhelyet is az uraságtól kapták a jobbágyok, a legelőt is az uraság adta egy vagy két jószág számára. És adott még minden házhely után káposzta- és kenderföldet. Ezek után nem dézsmáltak.

A robot évente 100 nap volt. Ezt iga nélkül kellett leszolgálni. Igával nem tudom, hogy mennyit kellett.

Az uraságnak volt hajdúja. Ez hozta a hírt, hogy robotba kell menni. Ha valaki nem engedelmeskedett első szóra, azt addig ütötte, míg nem ment. De ez igen ritkán fordult elő.

Ha valami rendellenesség történt, az uraság ítélkezett. Ő feletük már nem volt törvény. Hamar ráhúzatott 15-25 botot a parasztra.

Deresre fektették az elítéltet, s úgy botoztatták meg a hajdúval. Megegett, hogy a vér kiserkent az ütés helyén. Meg nem egyszer nyomorék lett a megbotozott.

Az apám igen erős ember volt. Volt egy Gál József nevű nemes ember a faluban. Ezzel igen jóba volt. Sokszor meg is mentette az életét. Egy alkalommal a nemesek összeverekedtek egy lakodalomban, s már Gálnak a nyakát akarták vágni, amikor apám közéjük ugrott, s jó emberét kiszabadította.

Mikor multság volt, nem volt különbség nemes és jobbágy ember között. A legények együtt ittak és verekedtek.

A szabadságharc legnagyobb eredménye az volt, hogy mindenki megkapta azt a földet sajátjának, amit addig úrbérért dolgozott. Szabadok lettek az emberek.

Azt nem tudom, hogy hogyan hirdették ki a faluban a '48-as változásokat.

Fő vezetők: Kossuth Lajos, Görgey, a többi nem jut eszembe, pedig voltak négyen is.

Itt a környéken nem tudok harcról. De azért lehet, hogy volt. Kassa körül és az alvidéken, ott biztosan tudom, hogy volt. Rozsnyó körül is volt.

Az apám '48-as őrmester volt. Egy rangban volt a pappal és a szolgabíróval.

Ha még egy fél óráig nem teszi le Görgey a fegyvert Világosnál, akkor nem maradt volna német Magyarországon, azt mondta az apám. Ő ott volt.

Volt mindenkinek puskája, de nagyon nehéz volt tölteni. Apám fokost hordott, s amikor közel volt az ellenség, nekik rohant, húsztat is leütött, míg egyet betöltött volna a kapszlis puskájába.

Damjanich seregében szolgált az apám. Ahol ők megjelentek, ott menekült a német, meg a muszka. Mind szép szál magas emberek voltak.

Görgey nem volt áruló. Meg kellett hogy adja magát. Nagy volt az ellenség körülötte. De ha még egy fél óráig bírja tartani magát, megérkezik Damjanich serege, s akkor felszabadult volna a magyar sereg.

'49 után nem volt nagyon rossz a helyzet. A német elnyomást itt mifelénk nem lehetett nagyon érezni. '67 után aztán olyan világ lett, hogy sohasem lesz olyan még egyszer Magyarországon.

Erzsébet királyné, amíg nem békült meg a magyarokkal, azt mondogatta: Szép a magyar huszár, de fej nélkül még szebb volna.

Nem tudok róla, hogy a nemesek és a földesurak '49 után bosszúállók lettek volna a jobbágysággal szemben.

A községből tizenöt '48-as honvéd volt. Ennyire emlékszem.

Március 15-ét nem tudom, hogy mire ünnepeljük.

Függetlenségi '48-as olvasóköri nem volt a faluban.

A követválasztáson itt mindig a '48-as bal-párt nyert. Az urak ellenzékiek voltak. A nép ment utánuk.

A választások Szinben voltak. Kint a réten volt a választás. Két részre állították a választókat. Balra és jobbra.

Sokszor volt verekedés a két párt között. Nem egyszer a ki-rendelt huszárok közül is volt halott.

Itt Aszalay volt hosszú ideig '48-as követ. Szerette nagyon a nép.

Pártjelvény: a kormánypártnak piros toll, a bal-pártnak fehér toll volt a kalapjuk mellett.

A kormánypártnál sokszor libát vágtak, hogy a szavazóikat megvendégeljék. Bor sok hordóval elfogyott, és még így sem nyert a kormánypárt.

Az ellenzék büszke is volt, hogy ő nem a borért és a pörköltért szavaz, hanem lelkiismeretből.

SZALONNA

CSÁKI GYULA

törvénybíró

Hallottam, hogy volt jobbágysági világ. Ekkor úrét járták. Hetenként két-három napot tartoztak dolgozni az úrnak.

Itt Vatai úr volt a földesúr. Temérdek földje volt. Két vagy három felé osztotta a szalonnai határt (fele, vagy egyharmada volt az övé).

Vatai erélyes ember volt. A felesége meg igen kedves volt. Vatai úr nem hagyta a magáét. A robotot könyörtelenül behajtotta.

A jobbágyoknak nem volt saját földjük. A földesúrtól kapták. Ezek kedves emberei és csatlósai voltak az úrnak. Ha az úr kívánta, megbotozta a maga fajtáját, a többi jobbágyot is.

Az úrét akkor is kellett jární, ha a jobbágy nem kapott a földesúrtól földet.

Nem tudom, mi a különbség zsellér és jobbágy között.

A faluban voltak nemesek. A nemesek és a jobbágyok között nagy osztálykülönbség volt. A templomban külön padjaik voltak. Ez mainapság megmaradt.

A jobbágy jó előre kellett, hogy köszöntse a nemest az úton. A szekere elől ki kellett térti. Vatai földesúr elgázoltatta a szegény-asszonyt, ha nem tért ki idejében előle.

* * *

özv. KIS-TÓZSA ISTVÁNNÉ
szül. M. SZOPKÓ ILONA

62 éves

'48-ban mi volt? Harc volt.

Kossuth Lajos valami nagy fővezér volt. Azt nem tudom hogy, mit akart.

Nem tudom, hogy ki volt Petőfi.

Nem tudom, hogy mit ünneplünk március 15-én és október 6-án.

Nem foglalkoztunk mi ilyen dolgokkal, csak a munka volt a miénk.

Édesanyámék is járták még úrét. Ez évente 25 nap volt. Cselédek voltak. Földjük nem volt.

Aki az uraságtól földet kapott, az a termés egyharmadát tartotta meg, a kétharmad részét be kellett adni az uraságnak. De csak a kapás munkát kellett elvégezni. A szántást, a beszállítást az uraság végezte.

Úrét csak az asszonyok járták, a férfiak cselédek voltak.

Azt nem hallottam, hogy rosszul bánt volna az úr a cselédjével. A magáét megkövetelte.

Azt hallottam, amikor a kortes-verseket szavalták a választások alkalmával, de már nem emlékszem.

Már ötven évvel ezelőtt is megünnepelték március 15-ét. Felvonulás volt, utána ünnepség a község terén. Itt szavalat, himnusz, ünnepi beszéd volt. Arra nem emlékszem, hogy Kossuth-nótákat daloltak volna.

Arról nem tudok, hogy '48-as honvéd lett volna a faluból.

* * *

DÚZS JÓZSEF

60 éves földműves

Hallottam, hogy milyen szép és nemes volt a '48-as Kossuth-eszme. Az idős emberek szerint azért volt, mert az önálló Magyarországot akarta megvalósítani.

'48-ban a földosztás volt az egyik legnagyobb eredmény.

'48 előtt úrét járták, s a határból egyetlen kévét sem, de semmiféle terményt nem lehetett hazaszállítani, amíg az uraság meg nem dézsmálta. Arra nem emlékszem, hogy mennyi volt a dézsma.

Azt sem tudom, hogy hány napot kellett úrét járni.

KONDI ISTVÁN

81 éves földműves (20 hold)

Annyit tudok, hogy a nemesek nagy urak voltak. Adót nem fizettek, és mindenben rendelkeztek. A termésből is dézsmát vettek.

A dézsma a termés fele volt. Az urak földjét dolgozták meg a jobbágyok, s ennek a termésnek a felét adták dézsmába.

Saját földet is kapott a jobbágy, de ez után nem kellett dézsmálni.

A szőlőben is úgy dolgoztak, hogy 20-30 napot kellett szolgálni, ezért mást nem kaptak, csak legfeljebb a napi kosztot.

A nemesek nem sokat törődtek a törvénnyel sem. Nagy büszkeséggel éltek a jobbágyok között.

Azt nem tudom, hogy hogyan bántak a jobbágyokkal. Szigorúan-e vagy elnézően.

Nagy osztálykülönbség volt a nemesek és jobbágyok közt. A templomban is külön ültek, s oda a jobbágnak nem volt szabad menni.

'48 után nem volt dézsma. A földet mint sajátját bírta a paraszt. A termését is úgy értékesítette, ahogy éppen akarta. Nem volt megkötvé a keze. Az adó sem volt kibírhatatlan.

Mit jelent '48? Szabadságot adott a parasztnak és földet.

Fő vezetők: Kossuth Lajosra emlékszem csak.

Petőfi Sándor nagy költő volt. Leveleket írkált.

Görgey is valami nagy vezér volt. '48-ban is élt.

Nem hallottam, hogy csata lett volna a környéken.

'49-ben, úgy tudom, Világosnál tették le a fegyvert, de hogy melyik napjába, azt nem tudom.

Nem tudom, hogy '48-ban ki ellen harcoltak a magyarok

Nem tudom, hogy mire ünneplik március 15-ét. Az egyház tart ilyenkor istentiszteletet, meg beszédeket tartanak a régi fejedelmek dicsőítésére.

Már a gyermekkoromban is ünnepelték március 15-ét, de akkor is csak a történelemtől beszéltek. Akkor még jobban megülték, mint ma.

Itt Szalonnán mindig a kormánypárt győzött, jobb-pártnak hívták.

Nagy korteskedések voltak a választások előtt. Kortesnótákkal járták a falut az emberek. Nem emlékszem ilyen versekre, pedig tudom, hogy sok volt.

Sok embert megvendégeltek a pártok és sokat meg is fizettek, hogy rájuk szavazzanak. Mindkét párt csinált ilyen vendéglést. Sokszor két-három napig is mulattak a választások előtt.

Edelényben volt a szavazás. Bizony megtörtént, hogy jól összehavekedtek a szavazások alkalmával.

* * *

VARGA MIKLÓS

84 éves földműves

'48 előtt nem sorozták a katonákat, hanem verbuválták. Muzsikával, nótával fogták a katonákat. Ha egy legény nem akart katoná lenni, bement egy nemes udvarába, s oda nem volt szabad utána bemenni.

Volt itt sok úr. A legelső Ragályi úr, aztán Bertus úr, Barna úr, Jóska úr, Károly úr és Vatai úr. Ezeknek az apái voltak a földesurak és nemesek '48 előtt.

A nemes ember udvarába nem volt szabad belépni a parasztembernek.

Úrét kellett járni '48 előtt. '48-ban szabadult fel a jobbágyság. Ez '48 jelentősége. Úrét járni = az uraknak kellett menni dolgozni, hogy mennyit kellett menni, nem tudom.

Édesapám mondta, hogy a szőlőbe nem volt szabad addig bemenni, amíg az urak meg nem dézsmálták.

Saját földje nem volt a jobbágnak, az úrtól kapott egy-egy darabot és ezért kellett neki úrét járni.

A jobbágy a terméséből dézsmát adott a földesurának. Hogy mennyit, arra nem emlékszem.

Az állatokból nem kellett dézsmát adni. Se az aprójószágból, sem a marhákból.

Nem hallottam, hogy panaszkodtak volna az öregek a földesúrra. Szigorú ember volt, de igazságos.

Ha valaki nem ment el dolgozni az uraknak, attól elvették a földet, amit használt.

'48 után megkapták a földet sajátukul, amit addig dolgoztak meg a jobbágyok.

Ki volt Kossuth Lajos? Király volt-e vagy micsoda? De nagy úr volt.

Mit akart Kossuth Lajos? Jót akart. Azt akarta, hogy jó sorsa legyen a népnek.

Nem tudom, hogy ki volt Petőfi.

Görgey valami katonatiszt volt. Ő rakta le a fegyvert Világos tornyánál.

Nem tudom, hogy ki ellen harcoltak '48-ban a magyarok. Azt sem tudom, hogy ki előtt rakta le Görgey a fegyvert.

Hallottam az aradi tizenháromról? Igen, de hogy kik voltak, nem tudom. Nemigen beszéltek erről régen.

Március 15-ét a szabadságra, a felszabadulásra (nem a mostanira!) ünnepeltük. A kilencszázas évek elején kezdték ünnepelni.

Nem hallottam, hogy valami harc lett volna a szabadságharc alatt a környéken.

Nem tudok '48-as honvédről sem a faluban.

Úgy emlékszem, hogy itt mindig a kormánypárt nyert. A balpárt nem tudott sohasem nyerni.

Pénzt, enni, inni adtak a szavazóknak. Úgy fogták az embereket, ahogy tudták. Mindkét párt igyekezett így megnyerni a szavazókat. Kevés ember volt józan ilyenkor.

Volt a pártoknak megkülönböztető jelzésük. A balpárt a kalap mellé piros tollat, a jobbpárt fehér tollat tűzött.

* * *

id. SUHAJDA MOLNÁR JÓZSEF

80 éves földműves

Hallottam, hogy beszéltek a jobbágy-nemesi világról. Sokat kellett járni ingyen a földesúrnak dolgozni. A kastély építésénél is dolgozni kellett még öregapámnak is.

Akinek nem tetszett, az urasága felmondott, s mehetett máshova.

Egyik nagybátyám éppen felmondott, s így '48-ban nem kapott földet, mert akkor a régít már más bírta, az újat meg nem kapta meg.

Nem tudom, hogy mennyit kellett úrét járni, de nem keveset.

A nemesek mindig bottal jártak. Ha a másik nemes cselédje

ráment a földjére, hacsak véletlenül is belépett, és a nemes elcsípte, jól elverte vagy elverette.

A földesúr a cselédséggel nagyon keményen, szigorúan bánt. Kegyetlen is volt sokszor. Ha jó kedve volt, mindent odaadott, ha rossz, akkor kíméletlen volt.

A nemes udvarába nem volt szabad bemenni, még a falu bírójának sem. Ha be akart menni, a nemes megfenyegette: Az apád paraszt istenit, be ne merj jönni!

'48 után jobb lett. Szabadon rendelkezett mindenki a magáéval. Nem volt sem dézsma, sem robot. Az adó meg nem volt olyan nagy, mint ma.

'48 fő vezetői: Kossuth Lajos, meg voltak nemes urak is, akik hozzájuk pártoltak.

Petőfi Sándor meg valami költő volt. Az ő nevét is csak könyvből olvastam, nem hallomásból tudom. Olvastam Táncsics meg Vasvári nevét is.

A szabadságot a király nem akarta megadni, ezért tört ki a szabadságharc.

Kossuthék független Magyarországot akartak, külön Auszriától. Ezért tört ki a szabadságharc.

Katonavezérek '48-ban: Damjanich, Görgey. Ezekre emlékszem. — Klapka is!

Nagyapám bátyja a '48-as seregben kocsis volt. Négy saját lovával, szekerevel odavolt, mert elhajtották. De csak magában jött vissza.

A faluból sok '48-as honvéd volt. Én nem ismertem egyet sem közülük.

Nagyanyám mondogatta, hogy '49-ben, amikor az oroszok jöttek, az ura a gyerekekkel együtt szakérre tette és ki akarta vinni a faluból. De éppen szembe jöttek már az oroszok. Gyorsan megfordultak, és a másik oldalon mentek és bújtak az erdőbe.

Az oroszok vagy három napig voltak a községben. Csak az élelmiszert, amit megették, azt vették el, máshoz nem nyúltak.

Az oroszok innen Miskolcra vonultak, ott tán volt is valami ütközetjük.

A szabadságharc bukása után rossz világ jött. A gyanús embereket a németek elfogdosták, és Haynau, Magyarország diktátorra bebörtönöztette.

Zaklatott volt a '48-as honvédek élete is. Aki kitüntetést kapott, annak csendben kellett lenni, mert könnyen bűnössé tették.

Nem hallottam, hogy a nemesek bosszút álltak volna a parasztságon a '48-as reformok miatt '49-ben.

Itt általában inkább a kormánypárt nyert a függetlenségivel szemben. Azért győzött, mert jobban meg tudta fizetni az embereket.

A '48-as bal-párt emberei kokárdát viseltek a mellükön. A kormánypártiak piros meg fehér szalagot.

A kalap mellé a '48-as párt piros tollat, a kormánypárt fehérret tűzött.

Edelényben volt a szavazás. Kint a vásártéren, jobbra meg balra álltak az emberek, s úgy adták le a szavazatukat. A két tábor csendőrség meg katonaság választotta el.

Szavazati joga csak férfinak volt. Itt is csak annak, aki évente legalább 20 pengő adót fizetett.

Március 15-ét a szabadság kikiáltására ünnepeljük. Budapesten ekkor a Pilvax erkélyéről Petőfi is beszélt.

Mióta az én fiaim iskolába járnak, azóta volt március 15-i ünnepség. Templomban, utána a téren volt a megemlékezési szavalt, beszéd.

SZENDRŐ

BERNÁT GYÖRGY

91 éves paraszt-kőműves

'48 előtt a németek alatt voltunk. Ezek szedték az adót. De nem volt túlságosan nagy adó.

A jobbággal adót nem fizettettek, de annál többet ment el dolgozni a nemeseknek. Sokszor hetekig is oda voltak robotba.

A nemesek nagy urak voltak. Nekik senki sem parancsolt az országban. Úgy bántak a jobbággal is, ahogy akartak.

A faluban volt öt-hat röviduraság is. A föld a nemeseké volt, a paraszté csak a munkája. S méghozzá a termés sem a parasztot illette.

Hatalmas volt a nemes. Ha a paraszt nem tért ki az útjából, a botjával szemközt vágta.

Ha valaki a verbuválás elől a nemes portájára menekült, azt nem lehetett tovább zaklatni. Utána nem mehetek.

Ki mennyi földet kapott az uraságtól, annyi robotot kellett teljesítenie. Sokszor hetekig oda volt a paraszt az úrén dolgozni.

Az uraság hajdúja rendelte ki a parasztokat robotba. Este szólt be, megverte az ablakot, és csak annyit mondott, hogy úréra! Ekkor már tudta a jobbágy, hogy hová kell menni.

Hallottam, hogy mikor Rozsnyó felé építették azt a hosszú, nagy utat, a falu minden jobbágyát kihajtották dolgozni. Aki nem ment dolgozni, azt megbotozták.

Ha nem ment el a jobbágy robotba, deresre húzták. Ezen vertek rá huszonötöt.

A deres egyszerű lóca volt. Ezen feküdt, akit megbüntettek, a kezét és a lábát lekötötték, s úgy botozták.

Ha a jobbágy nem dolgozott meg rendesen a földért, vagy nem adta be rendesen a dézsmát, akkor elvették a földet tőle, s odaadták annak, aki teljesítette a szolgálatot.

Március 15-ét nem tudom, hogy mire ünneplik.

'48-ban betörték a németek Magyarországra, hogy a magyarokat leigázzák. De ahol összecsaptak a magyarok a németekkel, ott bizony a német futott.

Itt a környéken Szín mellett volt összetűzés. Itt a németeket a magyarok lerohanták, s Miskolc körül szedték össze magukat.

Március 15-ét csak most újabban ünneplik, de nem is tudom, hogy mire.

Szavazni csak azt engedték, aki pontosan befizette az adóját. Bizonyos összeget kellett fizetni, ha annál kevesebb adót fizetett csak tíz fillérrel is, nem kapott szavazati jogot.

Korteesvers:

*Jó követ lesz Gedeon, mert jót akar,
Azt akarja, legyen boldog a magyar.
Legyen boldog, viruljon fel hazája,
A szabadság napja süssön le rája.*

'49-ben a német az oroszot hívta segítségül, csak így tudott győzni a magyaron. Annyi volt az orosz, mint most.

Kossuth Lajos az ország vezére volt. Olyan volt, mint most Horthy volt.

A német mindig ellensége volt a magyarnak, pedig egész Ausztria ebből a kis Magyarországból élt. Ha mi nem dolgozunk a földön, akkor éhen hal Ferenc József is.

Petőfi Sándor is hadvezér volt. Csak ezeket a régi urakat nem ismeri úgy az ember. Az én katonai parancsnokaimat ma is el tudom sorolni.

Görgeyről bizony semmit sem tudok. Azt hallottam, hogy katonatiszt volt. Még az apám idejében uralkodtak ezek.

Mi perkupaiak Színbe jártunk szavazni. Két párt volt, bal-párt és jobb-párt. A szavazás a szabad ég alatt volt. Két oldalt állt a két párt, a kettőjük között dzsidások, katonák álltak, hogy össze ne verekedjenek. Még így is volt verekedés.

A szavazás előtt egy-két hétig ittak, ettek, és úgy mentek szavazni. Soknak 30 forintot adtak, hogy oda szavazzon, ahova kérik.

Legtöbbet a bal-párt nyert Perkupán. Ez a szegény-párt volt. Mikor aztán a jobb-pártnál egy gróf (Tornanádaskán lakott) lépett fel, akkor jobban bírta pénzzel, fizetett a kocsmában, fizetett a szavazatoknál, hát így aztán lemaradt a bal-párt.

ILYÓ KOVÁCS JÓZSEF

Az apám 13 éves volt '48-ban. Ő is olyan politikus ember volt, mint én. Sokat mesélt az ő világáról. A történelem szerinte el van fordítva, az úgy valójában nem úgy volt.

A '48-as forradalom igazi oka más volt, mint amit a történelem tanít. A Habsburg-ház tizenkét pontban megadta a magyar nemzet kívánságait, de a 9. pont nem tetszett a magyar uraknak. Ebben volt a jobbgyság felszabadítása. Erre tört ki a forradalom.

Az urak kiválasztottak egy szegény, nincstelen embert, Kossuth Lajost, hogy ő legyen a forradalom vezére. Ígértek neki mindent, győzelem esetére kormányzóságot, csak indítsa meg a forradalmat. Az urak azt akarták a forradalommal, hogy Magyarország függetlenül Ausztriától, s akkor majd ők, a magyar urak úgy rendelkeznek, ahogy éppen akarnak.

Behajtották az urak a magyar népet a Habsburg-ház elleni háborúba, ahonnan jó nemigen származhatott. Nagy volt az oszt-rák, s vele tartott a nemzetiség is, mi magunk maradtunk.

Kossuth csak úgy tudta összeszedni a katonákat, ha verbuváltatott. Éppen böjt volt, amikor a verbuválók nagy muzsikával megjöttek a faluba. Akkor még sokkal szigorúbb volt a mi katolikus vallásunk, s mindenki megrémült, hogy böjtbe hogy lehet vígasságot csapni.

A verbuválás úgy történt, hogy a falu közepén a verbuváló huszárok muzsikáltak, a hordókat csapra ütötték, táncoltak, s az odaálló, báméskodó legényeket itatták, táncoltak velük, s mondták: csapj fel öcsém katonának, jobb dolgod lesz, mint apádnak. Bizony sok legény megtévedt erre.

Székesfehérváron nagy gyűlést hívtak össze az urak, s Kossuth-tal szónokoltattak. Itt mondták ki a Habsburg-házat trónvesztettnek. Meg is keserültük '49 után.

'49 után minden fontos posztra osztrákot, és a Habsburg-házhoz hűséges csehet, morvát állítottak. De hiszen ez érthető is volt a magyar lázadás után. Kegyvesztett lett a magyar.

'48 előtt csúnya világ volt. Ha a jobbgagy nem vette le a kalapját az úr előtt, az bizony meg is botoztatta érte.

Az úrnak itt Szendrőn sok vizsla kutyája volt. Ezekhez hozzá sem lehetett nyúlni. Jaj volt annak, aki ezeket a kutyákat megbán-

totta.

A föld mind az uraságé volt. Aki kapott valami kis földet, annak robotot és dézsmát kellett szolgáltatni utána. Úrét járták.

A termés egykilencedét be kellett ingyen adni az uraságnak. Ez volt a dézsma. Minden keresztből egy kévét az uraság szekere szállított be.

A szőlőbe nem volt szabad a jobbágnak belépni szüretkor, míg az uraság a maga egykilencedét el nem szállította.

Állatszaporulatból nem kellett dézsmát szolgáltatni.

Ebből a házból apámék évente 30 napot jártak úrára, pedig igen kevés földjük volt. Hogy mennyi, azt nem tudom.

A szénájukkal, szalmájukkal sem maguk rendelkeztek, azt is porciózták.

A sok úrbéri tehertől akart a Habsburg-ház megszabadítani, s ez nem tetszett az uraknak. Így aztán forradalmat csináltak.

Az apám az osztrák seregben szolgált. '62-ben hazajött szabadságra. Az itteni gróffal találkozott az utcán, hát nem köszönt neki. Mikor bevonult szabadságról, kihallgatásra rendelték. Kérdi a százados, hogy miért nem köszönt. Erre azt mondta, hogy a gróf is csak olyan ember, mint ő, s neki nem kötelessége előre köszönni. A százados megdicsérte, s azt mondta, hogy igaza van.

* * *

ASSZÚ ANDRÁS

68 éves földműves, nemes ember

A nemességet Kossuth Lajos semmisítette meg.

Az apám nemes ember volt. Szalonna felé volt a földje. Egy napon trágyát vitt ki oda. Szembe jött vele egy városi úr a hintóján. Négy ló volt befogva. Mikor meglátta az apámat, a négylovas hintó kitért a nemes ember trágyás szekere elől.

Régebben fogdosták, verbuválták a katonákat. Ilyenkor szegényebb szolgálégyenyeket fogdostak el a pandúrok, s ha akartak, ha nem, beöltöztették őket katonának.

Ha a szegénylegény a verbuválók elől egy nemes ember udvarába menekült, már nem mehetett utána a pandúr.

A nemesség úgy volt valamikor, mint Oroszországban a kozákság. Azok ott németek voltak. Azok imádták a cárt. A kozák születése napjától haláláig katona volt. A magyar nemes is tizenkét évig katonáskodott.

Nem fizetett a nemes adót.

Falvaiban és házaiban a nemesnek katonaságot nem szálláshattak.

A jobbágy a terméséből egy bizonyos részt fizetett a nemes uraknak, valami hányadot. Ez a dézsma volt a jobbágy adója.

Hogy mennyi volt a dézsma, arra nem emlékszem.

Robotra is jártak a jobbágyok. Azt sem tudom, hogy mennyit kellett járni, és hogy mi után számították a robot idejét.

Nekünk itt Szendrőn még ma is van nemesi illetőségünk. Huszonhárom nemes ember tartozik hozzá. Közös birtokunk egy 4500 négyszögölnyi rét és egy jó holdnyi szántóföld. Van ehhez egy egyesületünk, mi huszonhárman vagyunk a tagjai. Választunk magunk közül gondnokot, s ez kezeli az ügyeket. Van egy nemesi ládánk is. Ez a gondnok őrizete alatt áll. Ebben vannak az összes nemesi irataink.

A nemesi egyesület minden évben vízkeresztkor ül össze és osztozik az évi jövedelmen.

Júniusban, szénakaszálás előtt kidoboltatjuk a kisbíróval, hogy a rét termését elárverezzük, aki többet ad érte, az kaszálhatja le.

A szántóföldet is bérbe adja ki a nemesi társaság. Egy évre egy mázsza és 30 kilogramm a bérlete.

Vízkereszt napján a gondnok feljárja a faluban a nemeseket és figyelmezteti, hogy estére jelenjenek meg. Este nagy vígasságot tartunk, és elborozzuk a nemesi birtok jövedelmét. Amit reggel nem tudunk meginni, azt reggel elosztjuk egymás között.

'48-ban kik voltak a fő vezetők? Kossuth Lajos, Rákóczi, másra nem emlékszem.

Ki volt Petőfi? Ő is egy fejedelem volt, mint most Horthy volt.

Görgey tábornok, vezér volt a '48-as háború idejében.

Itt a környéken nem tudok '48-as időkben csatáról. Itt a református pap földjében most is forgat ki az eke emberi csontokat, koponyákat a földből. De én úgy tudom, hogy még a török időből való. Ezt a földet Koponyásnak hívják.

Március 15 nemzeti ünnep, de hogy mi volt azon a napon, azt már nem tudom.

A '48-as földosztásról nem tudok. Nem hallottam, hogy a jobbágyok ekkor földet kaptak volna.

Szendrőn a kormánypárt nyert leginkább. Igaz, volt amikor mi is nyertünk, de a kormánypárt úgy csinálta, hogy ő nyerjen. Csalás volt akkor is.

Szavazati joga csak annak volt, aki évi 18 korona egyenes adót fizetett. Nemes embernek akkor is volt szavazati joga, ha semmi adót nem fizetett.

Sok enni- és innivalót hordtak ki a választóknak, hogy a pártjukra csábítsák. Választás előtt két hétig is folyt a bor ingyen a választóknak.

A kormánypárti jobb-pártnak piros toll volt a kalapja mellett. A balpártnak fehér.

Választásra felvonuláskor a '48-as pártnak a Kossuth-nótát énekelték.

Egy zsidó korcsmáros volt a kormánypárti megbízott a faluban, Kuvik volt a neve. Mi csak így hívtuk. A bal-pártiak ezt énekelték:

*Kuvikolhat már a Kuvik,
De hogy el ne szálljon ő is.
Éljen a balpárt!*

* * *

CSÍK LÁSZLÓ

67 éves földműves, nemes ember

Az öregek mesélték, hogy a nemesek előnyben voltak a jobbágyokkal. Azt nemigen tudnám megmondani, hogy mi volt a nemes több joga a jobbágygal szemben.

A jobbágyok a termésnek, a búzának, a szőlőnek vagy egykilenced, vagy tized részét adták a földesúrnak.

Földje csak a nemesnek volt. A jobbágy ettől kapta, s a használatért dézsmát adott érte.

'48-ban törölték tán el ezt a robotot, vagy mi a fene. Ekkor szűnt meg a dézsma is, meg a közmunka is.

'48-ban a jobbágy megkapta azt a földet, amit addig megdolgozott, s ezért a földért váltságot kellett fizetni. Hogy kinek, azt

nem tudom. Vagy az államnak, vagy az uraságnak.

'48-ban azért tört ki a forradalom, mert a jobbgátság sokallta a terhet. De ennek a magyar forradalomnak már megvoltak a párizsi és bécsi elődei is.

Fő vezetői: Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, Vasvári Pál, talán Táncsics Mihály is, és a 13 aradi vértanú, akik a szabadságharcban tábornokok voltak.

A szabadságharc azért tört ki, mert a magyarok minden áron meg akartak szabadulni az osztrák császártól. A császár nem jó szemmel nézte a magyar nép törekvéseit, s ránk küldte a nemzetiségeket. Így aztán ő is beleavatkozott.

Ezen a környéken nem volt csata, de azt tudom, hogy Miskolc mellett Felsőzsolcán volt. Még ma is látható ott az emlékmű, amit az elesett negyvennyolcas honvédek emlékére állítottak.

Nem tudom, hogy a községből '48-as honvéd lett volna, de én valószínűnek tartom, hogy volt.

A szabadságharcot azért veszítettük el, mert a német nem bírt az önkéntes magyar sereggel, s behívta a muszkát. A cár egy félmillió sereget küldött, s így le kellett tenni a fegyvert.

Azt is mondják, hogy a magyar sereg vezére, Görgey, áruzó volt. De én nem hiszem, csak okos ember volt, nem akarta elposzékolni a magyar vért.

A magyarok Világosnál tették le a fegyvert, azt nem tudom, hogy milyen feltételek mellett.

'49-ben bejött valami Bak-korszak. Ekkor még jobban sarcolta a német a magyarságot, mint addig. Mindenütt német hivatalokat szerveztek, s idegen volt az úr Magyarországon.

'49-ben kivégeztette Haynau, valami rettenetes állat ember, egy osztrák kutya, az aradi tizenhárom vértanút.

A Bach-korszakban pedig minden becsületes magyart elfogtak és bebörtönöztek. Kufsteinbe hurcolták a magyar embereket.

Október 6-át ünnepeljük az aradi tizenhárom emlékére.

Néhány tábornok a tizenháromból: Klapka György, Bem apó (lengyel tábornok), Damjanich, Nagy Sándor.

Március 15-ét a forradalom emlékére ünnepeljük. Ekkor szavalta el Petőfi Sándor a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről a Talpra magyart!

A '48-as szellem a '67-es kiegyezés után is tovább élt, a '48-as Függetlenségi Pártban. Az apám is erre szavazott mindig. Itt

Szendrőn a volt nemes emberek mind ezzel tartottak.

Ezen a vidéken a kormány sajnos mindég elbuktotta a mi követünket. Meg aztán mi szegényebbek voltunk, a mi követjelöl-tünknek nem volt annyi pénze, mint a kormánynak.

A szegényebb emberektől meg 5-10 forintért megvették a szavazatokat. Akkor még lehetett, mert nyílt szavazat volt, nem mint mostan.

Szavazati joga csak annak volt, aki egy meghatározott össze-gű adót fizetett. De a nemeseknek akkor is volt szavazati joguk, ha semmi adót nem fizettek.

A kormánypártiak piros tollat és hozzá zöld levelet tűztek a ka-lapjuk jobb oldalára, a bal-párt, a negyvennyolcasok fehér tollat és emellé is zöld levelet tűztek a kalap bal oldalára. Volt, amikor egy búzakalászt is feltűztek a negyvennyolcasok.

Kortésversek:

*Berzeviczy ne lépj te fel,
Majd meglátod, nagyot esel,
Uborkafán termettél te,
Nem követnek való vagy te.
Éljen a jobbpárt!*

*Miklós Gyula Szendrőben járt,
Pedig gyűlöli a balpárt.
A seggiből vér csöpögött,
Piros tollat azzal főstött.
Éljen a balpárt!*

*Éljen a jobb! Éljen a bal!
Éljen, aki jobbat akar!*

(Ezt mondogatták, akik nem szavazhattak.)

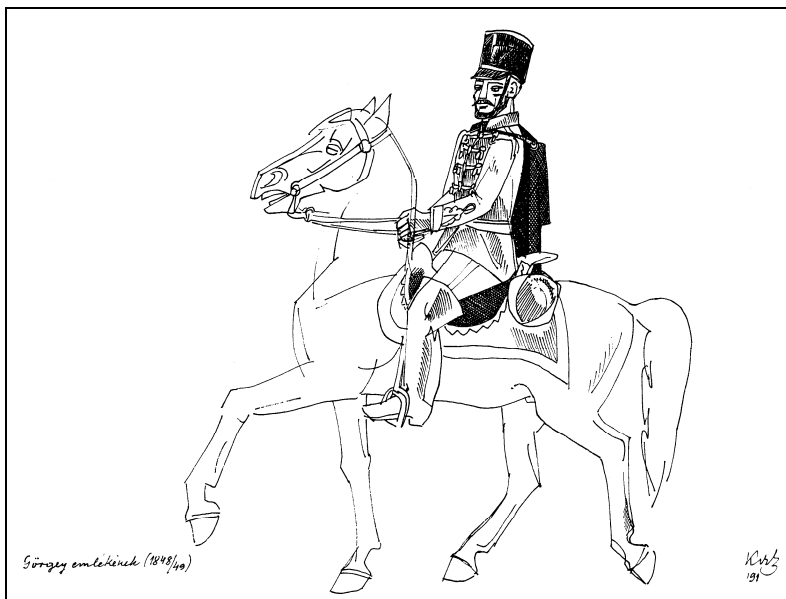
*Reichmann Samu (Szendrőn fűszerüzlete volt)
a kis vemhes,
Olyan mint egy füles számár,
Szavazatért koldulni jár.
Éljen a balpárt!*

Ötven év óta ünneplik a faluban március 15-ét. Erre visszaem-

lékszem. Szavalt, beszéd volt, még sokkal szebbek, mint ma.

Azt nem hallottam, hogy ezen a vidéken '48-49-ben orosz csapatok átvonultak volna. Osztrák katonaság átvonulásáról sem hallottam.

(Csík bácsi ugyanazokat mondta a szendrői nemesi egyesü-letről, mint Asszú András.)

SZENDRŐLÁD

KOKAVEC ERZSÉBET

hajadon, háztartásbeli, szül. 1871.

Én bizony nem sokat tudok róla. A nőszemélyek nemigen foglalkoztak ilyenekkel.

A nagyanyámék beszéltek, hogy az egész falu jobbágy volt. A község ura Berzeviczy volt. Berzeviczy szerette a parasztokat, jó volt hozzájuk.

A falu valamennyi háza az uraságé volt, s csak az lakhatott benne, aki ledogozta az árát az uraságnak.

Az erdőbe fáért is csak akkor mehetett, ha évente tizenkét napot dolgozott. Úrét jártak. Mindenkinek volt egy kis fadarabja, s erre róttak minden munkanap után egy vonást.

Aki így dolgozott az uraságnak, az a hét megállapított két napján akármennyi fát hozhatott az erdőből.

De jó szívű volt Berzeviczy Pál uraság. Ha valaki megházasodott, s kért tőle valamit, mindig adott. Ha csak egy kis fát kért valaki, azt mondta: „Eredj fiam, hozz akár egy szekérrel!”

Gombos György volt Szendrőlád szolgabírája. A falu egyik házsorát el akarta venni magának. Berzeviczy figyelmeztette nagyapámat, hogy ne engedje, mert nincs joga Gondosnak ehhez. Mikor a mérnökök kijöttek, nagyapám egy baltával a kezében a szomszédjával együtt megvédte a maga portáját. A többi gyáva volt, és így el is vették a házát.

A föld is az úré volt, s ezért is dolgozni kellett. Úrét jártak a jobbágyok minden falat kenyérért.

Dézsomárról nem tudok.

Nem tudom, hogy ebben a faluban nemes ember lakott volna.

Nem tudom, hogy ki volt Kossuth Lajos. Csak azt tudom, hogy daloltak róla, amikor követválasztáskor az urak fölléptek.

Azt sem tudom, ki volt Petőfi Sándor, lehet hogy hallottam róla, de bizony ezt már elfelejtettem.

Görgeyről sohasem hallottam. Asszonyoknak nem beszéltek ilyenről ezelőtt, meg a ház körül voltak elfoglalva.

Március 15-én szabadult fel valami iga alól Magyarország 1848-ban. Emlegetik ezt az ünnepet.

Az aradi tizenhárom vértanú pap volt. Nem akarták a katolikus hitüket megtagadni, s ezért ölték meg őket.

Március 15-ét még az én iskolás koromban nem ünnepelték meg. Az 1900-as évekig nem ünnepelték meg a faluban. Az öcséim gyermekei már megünnepelték.

* * *

JOÓ KÁROLY

70 éves földműves

Edelényben a Koháry grófok kastélya volt. Nagypám mesélte, hogy a gróf sok kopót tartott, s ezek kölykeit, hogy okosabbak legyenek, fiatal paraszt-, jobbágyasszonyokkal szoptattatta. De erre esküdni merek, mert nagypám mondta.

Nagypám nem is tudta elvenni azt a lányt akit akart, mert az uraság parancsolta meg, hogy kit vegyen el. Ez a lány az uraság szeretője volt. Nem is lett nagypáméknak gyermekük. Az apámat is örökbe fogadta a bátyjától.

A jobbágnak nem volt saját földje. Az uraság adta a földet, s ezért robotba kellett járni, úrét járni, és a föld terméséből dézsmát kellett fizetni.

A dézsma kilenced volt. Addig nem lehetett betakarítani, amíg az uraságét el nem vitték. A szőlőt a kádba szedték, de addig nem lehetett a szőlőből elhozni, míg az ispán meg nem kilencedelte.

A robot nem tudom, hogy mennyi volt. Ha valaki nem ment el, kiszedték a szekeréből a kereket, hogy magának se mehessen.

Itteni földbirtokosok: Berzeviczy, Gombos, Pécsyek, s ezek a falu jobbágyait megosztották maguk között.

A hajdú járta sorra a házakat a robot reggelén, s úgy hajtotta ki az úréra a jobbágyokat.

'49-ben a nagypám volt a bíró, amikor az oroszok bejöttek. Láttam is, amikor az Almási református pap levágott fejét egy lán-dzsán hozták az oroszok. Nem tudták meg sohasem, hogy miért ölték meg a papot.

Edelényben, mikor az oroszok közeledtek, félreverték a ha-

rangot. Az oroszok ezen úgy megdühödtek, hogy fel akarták égetni a kis mezővárost. Kevés mentette meg.

A '48-as forradalom azért tört ki, mert már tűrhetetlen volt a földesurak garázdálkodása.

* * *

KÁLI MIHÁLY

83 éves nyugdíjas MÁV altiszt

Az apám is '48-as katona volt. Klapka táborában szolgált. Részt vett a kápolnai csatában is. Innen szorították vissza a németet.

Görgey is megjelent Klapka táborában, s mikor Klapka jelentkezett előtte, kiadta a parancsot, hogy a németet tovább kell üldözni Pest felé. Klapka mondta, hogy a kápolnai csata után nagyon fáradt még a sereg, s a patront is mind kilőtték már. Görgey így szólt: Ha nincs patron, van szurony. Még ma éjjel győznünk kell, vagy pedig visszavonulunk a Tisza mocsarába. Erre Klapka kirántotta a kardját: Szuronyt szegezsz! Előre! — kiáltással rohamra vezette a seregét. Egy éjszaka alatt Miskolctól Pestig zavarták a németeket Klapka katonái.

A Klapka táborában elég jó volt az ellátás. De bizony sokszor nélkülözni kellett, mert a némettel egyre zavarták egymást.

Mikor Buda várából kivonult Windischgrätz herceg, s Hentzi Károlyt hagyta ott egy őrséggel, nagy hiba volt, nagy hiba volt, hogy a magyarok megálltak a várat ostromolni. Ha tovább üldözik a németet, s nem lövik két hónapig a várat, talán Bécsből is kiverték volna. Így nem tudott volna a császár a cárral olyan hamar megegyezni.

Mikor a táborban nyugalom volt — ők voltak a legfiatalabb korosztály —, sokat daloltak, táncoltak, meg gyakorlatoztak, fegyvert tisztítottak.

Schlick tábornok Kassáról Miskolc felé támadt. Csikorgó hideg január volt. A magyar sereg Miskolcon volt, pihent, amikor a németek támadásának a hírért kapták. A hírre a huszárok felugráltak, és így kiáltottak: utat! Kiszaladtak, nekirohantak a közeledő menetnek, s úgy összeaprították őket, hogy mire a gyalogság megér-

kezett, a német seregből már semmi sem volt.

Klapka seregében a Lenkei huszárok szolgáltak. Ezek Lembergben állomásozó magyar legényekből álló osztrák lovasság volt. Megbeszélték, hogy mind átszöknek a magyar honvédséghez, tisztestől. Mikor a szökés órája eljött, bizony a tisztek nem voltak sehol. Csak Lenkei százados meg egy főhadnagy volt ott. Ekkor Lenkei kiosztotta, hogy négy-öt huszár menjen el egy-egy távolmaradt tiszt lakására és hívják el. Ha nem akar jönni, öljétek meg a hazaárulót! — mondta huszárjainak. Így ölték le a huszárok az ezredestől kezdve a tisztjeiket, s elindultak Magyarország felé. Itt a Klapka seregébe soroltak be.

Kápolnánál egy magyar százados védte a vonalat egy század huszárral. A német nagyon erős volt, s a százados beengedte az ellenséget. A csata után Görgey a saját huszárjaival vagdaltatta össze, amiért gyáva volt. Ilyen szigorú ember volt.

‘48 előtt nagy hatalom volt a kezében a nemességnek. Ha egy nemes megölt egy jobbágyot, annak nem volt semmi baja. Ha egy jobbágy olyat csinált, hogy a törvény el akarta vinni és beszaladt a nemes udvarára, akkor oda nem mehetett be érte senki.

A törvényt az urak tették. Itt a Gombos szolgabíró úrnál és Berzeviczy úrnál volt felállítva a deres. Aki nem engedelmeskedett, azt ráhúzták.

Háromféle nemes volt. Alnemes, köznemes és főnemes. Alnemes 20-600 hold, köznemes 600-2000 hold, főnemesnek 2000 holdtól fölfelé volt birtoka.

A nemesek a királytól kapták a birtokot, aszerint, hogy milyen hűségesek voltak a királyhoz. Sokat kellett a nemeseknek katonáskodni ezért a földért.

Várkonyi nemes úrnak húsz lovast meg negyven gyalogos katonát kellett kiállítani.

Nemes ember csak nemes lányt vehetett feleségül. A nemesi öröklés is csak a fiágra szállt.

‘48-as vezetők: Kossuth, Görgey, Klapka, Dembinszky, Kiss Ernő, Nagy Sándor, Slézinger, Batthyány Lajos, Csáky László. Ezeket tudom.

A dézsmát és a robotot a földje után adta a jobbágy. Sokszor 120-150 napot is dolgozott ingyen az úrnak.

‘48 jelentősége: önálló, független Magyarország megteremté-

se volt Kossuthék célja.

(Érdekes: a vasutas a függetlenségre való törekvést látja '48 legfontosabb eredményének, míg az eddig megkérdozett parasz-
tok mind a nemesi világtól való szabadulást.)

* * *

BÉRES KÁROLY

69 éves földműves

'48 előtt ha hajtották, menni kellett dolgozni. Úrét járni. Sok-
szor nagyon kegyetlenül vitték az embert munkába.

A nagyapám nagyon erős ember volt, s mikor már nagyon haj-
tották a népet úréba, akkor odaállt az úr kapuja elé, megrázta, s
azt mondta: Emberek, öljük meg az urakat! Hogy erre mi történt,
azt nem tudom.

Nagyapámra haragudtak az urak, mert kemény ember volt.
Ezért a tagosítás alkalmával az ő földjét mindenütt a legelő mellé
a legszélére tették ki, csak bosszúból.

'48-cal nem szűnt meg itt a robot, az úrét járás. Még én is
mentem. 1895-ig is jártunk. Berzeviczy György birtokán évente a
falú ötven napot kellett dolgozzon. Ezért a fizetség reggel meg
délben egy-egy deci bundapálinka volt. Egy napra tíz-tizenöt em-
bert is kihajtottak.

Amiért háton hordtunk fát az urasági erdőből a magunk hasz-
nálatára, 14 napot kellett külön dolgozni. Először csak 8 nap volt,
aztán évenként vitték feljebb. A végén tizennégy nap volt. Az er-
dőbe kedden és pénteken lehetett menni fáért.

A jobbágnak nem volt földje, csak bérbe kapta munkájáért,
robotjáért az uraságtól. A robot nagysága a föld nagyságától füg-
gött, hogy mennyi földet kapott az uraságtól. De hogy mennyi volt,
azt nem tudom.

Egyik úr jó volt, a másik rossz. De inkább gorombák voltak,
mint nem. A jobbágyság csak magában zúgolódhatott, hiszen
semmi fegyvere sem volt.

'48-ban Petőfi meg Kossuth indította meg a forradalmat. Nem
bírták már tovább nézni a jobbágyság sorsát, meg kínját.

'48 hozta meg a szabadságot a parasztnak. Elosztották a föl-

det, mindenki a sajátjában dolgozott, s nem kellett annyit az úréba járni, mint azelőtt. Házhelyet is osztottak.

Az urak nem akarták engedni, hogy tovább ne legyen ingyen munkánk, s ezért tört ki a szabadságharc.

A szabadságharcból két vezető embert tudok, Kossuthot és Petőfit. Petőfi költő volt. Bátor ember volt. Segesváron halt meg.

Nem hallottam, hogy '48-ban ezen a vidéken járt volna valamelyik szabadságharcos vezető.

Háborúra sem emlékszem ezen a vidéken.

'49-ben a német hívta be az oroszot, hogy legyőzze a magyart. Meg a magyar urak is azon voltak, hogy az úré megmaradjon, s ezért az oroszsal is szöveteztek.

A szabadságharcot a magyarok megnyerték, de a végén mégiscsak az urak kerekedtek felül, s kiűzték Kossuthot az országból.

Kossuth olyan igazságos, becsületes ember volt, mint Mátyás király. Bizony azért kellett kimennie az országból, mert olyan igazságos, becsületes volt.

Azt nem tudom pontosan, hogy '49-ben volt-e a világosi fegyverletétel, vagy máskor, már háború után.

Ha jól emlékszem, az aradi tizenhárom vértanú is kapcsolatban volt ezzel az idővel. De már bizony felejt az ember idővel.

Március 15-ét a '48-as forradalom kitörésére ünnepeljük. Még iskolás koromtól emlékszem a megünneplésére. Felvonulás, szónoklás, a hazáról szóló szép verseket mondtak, meg a Petőfi versét szavalták el. A két pap is mindig beszélt.

A jobb-párt volt a veres tollas, a bal-párt meg a fehér tollas, zöld levéllel. A bal-párt '48-as szellemű párt volt. Itt Berzeviczy lépett fel '48-as programmal.

A községben a '48-as volt az erősebb, de a választókerületben a jobb-párt győzött mindig. Meg Berzeviczyt a tisztartója is elárulta, s így bizony lemaradt a '48-as.

A balpárt dalolta:

*Miklós Gyula kilenc macskát,
Hat fehérét, három tarkát,
Megsütötte pecsenyének,
Azt adta a vendégének.
Éljen Berzeviczy!*

Miklós Gyula csuporba szart,

Egye meg, aki vele tart!

A bal-párti Berzeviczy muzsikát is fogadott, meg a választóit is megvendégelte, hogy minél több szavazat befolyjon. A kormány-pártnak is nagy vendégsége volt, de arra nem emlékszem, mert ott én sohasem voltam. Én mindig, szüntelen '48-as voltam. Ma is az vagyok.

Korteszversek:

*Berzeviczy íródeák,
Nem kell neki gyertyavilág.
Megírja ő a levelet,
A ragyogó csillag mellett.
Éljen Berzeviczy!*

*Berzeviczy azt akarja,
Jobb nap süssön a magyarra.
Jöjjön fel a régi napja,
Ne legyünk a német rabja.
Éljen Berzeviczy!*

* * *

MOLNÁR JÓZSEF

85 éves földműves

Nem tudok bizony én azelőttről semmit sem, hogy megszülettem. A szüleim semmit sem meséltek nekem, mástól se hallottam semmit sem.

Kossuth Lajosnak csak a nevét hallottam, de hogy mit csinált, ki volt, azt nem tudom. De nem hallottam rosszat sem róla.

Petőfinek nem tudom, hogy mi volt a foglalkozása. De beszél, hogy jót akart. Talán szabadságot akart csinálni. Itt van a képe is a nyári konyhában. Alá van írva: Talpra magyar!

Görgey Magyarországnak egy nagy hadvezére volt. Többet aztán nem tudok róla.

Március 15-ét Magyarország felszabadulására ünneplik. Az 1800-as években beszéltek még róla.

(Adatközlőm mutatott két képet. Az egyikben az aradi 13 vértanú, a másikon Petőfi Sándor van, s alatta a Talpra magyar kinyomtatva. Ezt a két képet még Amerikából hozta 1890 táján. A kép bal felső sarkában ez a felírás van:

Emlék
Szepessy L. József
főbankártól
9117. Buckeye Rd. Cleveland, O.)

* * *

S. VERES ANDRÁS

74 éves földműves

Hát bizony más világ volt ezelőtt. A nemesek és jobbágyok idejéről csak a nagyapám beszélt. Tőle tudom, amit most is elmondok.

A jobbágynak bizony csak kötelessége volt. Jog csak a nemesre illette. A nemes azt tett vele, amit akart. Ő felette nem volt törvény.

A jobbágy felett minden ügyben a nemes, a földesúr ítélkezett. Az úrnál, Gombos szolgabíró úrnál volt a deres felállítva, s akit az úr elítélt, azt ott mindjárt a hajdújával meg is büntettette. Deresre húzták a jobbágyot, s úgy botozták meg.

A deres egyszerű lóca volt, erre fektették az embert, a kezét meg a lábát a deszka alatt összekötötték, s úgy verték el. Meg sem tudott mozdulni, amikor így lekötötték.

A parasztnak nem volt sem saját háza, sem saját földje. Ezeket az uraságtól kapta, s érték keservesen meg kellett dolgozni.

Robot, úréba járás volt a földért is, a házért is, de még az erdőbérért is. Hogy hány napot kellett úrét járni, azt nem tudom. De fahordáshoz 16 napot kellett.

A munkára az uraság szolgája rendelt ki. Este, a munka előtti nap a ház előtt megállt, megverte a kaput, s csak bekiáltott, hogy holnap ide meg ide úréba. Az nem volt, hogy valaki el mert volna maradni.

Ha valaki mégis elmaradt volna az úréból, hacsak nagyon beteg nem volt, elvitték és megbotozták. Így ha többször előfordult az elmaradása, akkor elvették tőle a földet.

Az uraság maga nem volt rossz ember. Itt sem mindegyik Berzeviczy volt jó úr, de Gombos nagyon kegyetlen volt a parasztokhoz. Mégis a legrosszabbak a hajdúk, az ispánok voltak.

A hajdúk, az ispánok olyan jobbágyok voltak, akik az úr szolgálatába álltak. Hízelegtek az úrnak, minden parancsát lesték, egyszóval a seggit nyalták. Hát így akartak még kedvesebbek lenni, hogy hajtották a jobbágyokat az úr dolgában.

A dézsmát a termésből kellett beadni. Kilenced volt a dézsma. De erre nem tenném a nyakam. Minden termésből, a borból is, be kellett adni. Az állatszaporulatból nem hallottam.

'48-as vezetők: Kossuth Lajos, Jókai, Petőfi. Biztos volt több is, de más nem jut eszembe.

Kossuth Lajos nagy ember volt. Ő hozta el a szabadságot is a népnek. Jót akart, de beletört, mert mindenki ellene fordult a végén.

Március 15-én indult meg a szabadságharc. Petőfi ekkor mondta el a Talpra magyar-ját. Hej, szép nap volt ez!

Nem tudok arról, hogy itt a környéken csata lett volna.

A faluból is voltak '48-ban honvédek. De ezek nem tértek haza, mert hősi halált haltak. Nagypám mondta, hogy 3-4 is volt, de odamaradt.

EDELÉNY

FAZEKAS JÁNOS

71 éves földműves

'48 előtt a nemesek voltak az urak. Minden nemes embernek volt földje. A nemes ember portájára nem is volt szabad belépni.

Jó volt a nemesnek, mert ők nem is adtak katonát sem, hanem fogadtak maguk helyébe. Itt is a paraszt ment megdögleni.

A jobbágyoknak nem volt saját földjük, hanem a földesurak földjén dolgoztak. Az uraság adott földet a jobbágyoknak, de ennek fejében dézsmát szedett. Még a szőlő után is.

Azt nem tudom, hogy mennyi volt a dézszma.

De a dézsmán kívül kellett még úrét is járni. Ide szekérrel meg gyalogosan vitték az embereket, aszerint, hogy milyen munka volt.

Hát nem a legjobban bántak az urak a paraszttal. Hallottam, hogy ha úgy tetszett, még meg is korbácsolták őket.

'48-ban szűnt meg a jobbágyság alárendeltségi helyzete a nemesekkel szemben. Ettől kezdve egyenrangúak lettek.

Fő vezetők '48-ban: Kossuth, Petőfi, nem jut eszembe, pedig volt még egy, tudom.

Petőfi is olyan jogász volt, mint a többi urak. Meg szépen tudott szavalni, s ő mondta el a Talpra magyart!.

Görgey Artúr hadvezér volt '48-49-ben. Ő rakta le a fegyvert Világosnál. Hogy milyen ember volt, azt nem tudom.

Nem tudom, hogy miért tört ki a szabadságharc '48-ban. Hallottam már, de bizony elfelejtettem.

Nem hallottam, hogy Görgey áruzó lett volna.

Március 15-ét a '48-as forradalom emlékére ünnepeljük. Ekkor szavalta el Petőfi a Talpra magyart!

Nem tudom, hogy mi volt az oka a szabadságharc elvesztésének.

A világosai fegyverletételre és az aradi tizenhárom halálára emlékeztet az október 6-i ünnep.

Nem hallottam arról, hogy itt '49-ben oroszok átvonultak volna. Harcra sem hallottam a környéken.

Gyermekkoromban még nem ünnepeltük március 15-ét, csak

később. Van már harminc éve is, hogy ünneplik.

Nem volt a faluban '48-as függetlenségi olvasókör.

Edelényben hol a jobb-, hol a bal-párt nyert. A választásokat nagy ivások, evések előzték meg.

Választás ritkán múlt el verekedés nélkül. Pedig a katonaság is kivonult, s lövöldöztek, hogy rend legyen.

Megkülönböztető pártjelvények voltak: '48-nak zászlója fehér toll, zöld levéllel, a kormánypártnak pedig kokárda, zászló és piros toll.

Korteesvers:

*Éljen a jobb, éljen a bal,
Éljen, aki jobbat akar!*

(Nem tudom, hogy kik mondták ezt.)

* * *

özv. VERES ISTVÁNNÉ

78 éves, földműves özvegye

Asszonyok nemigen érdeklődtek az ilyenfajta dolgok után. Csak azt mondták, ha olyanról beszéltek az emberek, hogy nem asszonyoknak való dolgok ezek.

Igen, hallottam a nemesekről. De csak annyit, hogy azoknak nem kellett dolgozni, mégis megéltek. Dolgozott helyettük a paraszt.

Bizony sokat kellett dolgozni. Úréba jártak akkor, még nagyanyám is volt, mert nemcsak az embereket hajtották el, hanem az asszonyokat is.

Azt nem tudom, hogy hányszor kellett menni úréba. De mikor hívták, akkor mindig menni kellett.

Arról nem hallottam, hogy valaki meg merte volna tagadni a dologba menést. Erre tán nem is volt példa, de ha valaki ellenkezett, attól elvették a földet.

Nemcsak a földért kellett úrét járni, hanem a házhelyért is,

meg a szőlőért is. Ha fát akartak az erdőből hozni, akkor is le kellett dolgozni az úrnak a kiszabott időt.

Azt nem tudom, hogy dézsmát is kellett szolgáltatni. Amit nem tudok, azt nem is mondom.

Nem hallottam, hogy a nemes urak kegyetlenkedtek volna a parasztokkal.

Azt már nem tudnám megmondani, hogy mikor lett ennek a világnak vége. Biztosan valamelyik király sokallta meg a nép szenvedését.

(Érdekes női szemlélet. Nem felkelés, hanem adomány.)

Kossuth Lajos nagy ember volt. Sokat emlegették, még emlegetik ma is. Volt bankója is. Hogy mit csinált, azt nem tudom, de jót akarhatott, mert a szabadságot hirdette.

Petőfi Sándor ügyvéd volt. Többet nem tudok róla.

'48-49-es szabadságharc? Az régen volt. Nem tudok én arról semmit. De tetszik tudni, ha tudnék, akkor sem mondanék, mert az már politika. Arról pedig belőlem egy szót sem húz ki senki.

(Ezután hiába kérdeztem akármit, nem felelt többet.)

* * *

id. CSOMOR ISTVÁN

80 éves nyugdíjas MÁV altiszt

'48-ban féltek az emberek a fosztogatástól. Az anyám nénye is az ezüstöket a pincében ásta el.

A nagyapám is nemes ember volt, nagyalagi az előnevünk. Nagyapám apjának még hét faluja volt.

Nemes ember katonát állított ki, amikor háború volt. Hogy mennyit, azt nem tudom.

A jobbágnak nem volt saját földje, csak a nemből kapott, s ezt dolgozta meg.

A nemből kapott földért a jobbágy munkával és terméséből dézsmával tartozott a nemesnek. Azt nem tudom, hogy ez mennyi volt.

(Itt már nem lehetett tovább folytatni a kérdezgetést. A család nőtagjai

összecsődítették az „intelligens” rokonságot, vagy mit, s az öreget kihívták. A „jegyző úr”, fia a bácsinak, sehogyan sem akarta megérteni, hogy miért „öreg, csavargó, tudatlan emberektől” kérdezősködöm, s miért nem azoktól, akik jobban tudják, hogy mit beszélnek. A család olyan volt, hogy szinte reszketett az izgalomtól, bizonyára ostoba politikai félelemből.)

* * *

ÁRVAI JÓZSEF

62 éves földműves

‘48-ig jobbágyság volt. A földet az úr kiadta a parasztnak dolgozni, s ezért fizetett neki minden tizennegyedik kereszttel. Ez volt a dézsma. De a föld adóját az úr fizette.

Ezen kívül volt még az úrét járás. Ez több nap volt évente, a birtok nagysága szerint.

Úréba szekerrel jártak. Csak az kapott földet az uraságtól, akinek fogatja volt.

Zsellérség is volt. Ezek voltak a legszabadabbak. Ezek csak napszámra jártak az úr földjére. Ezeknek földjük nem volt, csak házuk.

Edelény a Koháry grófi családé volt. A kastély ma is fentáll. Tizennyolc évig építették a grófok. Itt dolgozott egész Edelény.

A Koháry grófok nem voltak rosszak a jobbágyokhoz. Így mondta a nagyapám.

Koháry grófnak valami miatt nagy büntetése volt a királytól, mert az egyik keze meg lába láncba volt verve a kastélyában. Ezért még szabadon járhatott.

Olyan egyszerű öltözetben volt idehaza a gróf, hogy amikor a matyók eljöttek hozzá aratási munkát keresni s a kapuban megláták a gróft, megkérdezték tőle, hogy hol van a gróf. Ő pedig a hajdújára mutatott. Aztán a hajdú mondta meg, hogy az előbb a gróffal beszéltek.

A ‘48-as forradalom vetett véget a nemesi világnak. Ekkor kiáltották ki a szabadságot. Ettől kezdve nem kellett úréba menni, sem dézsmát nem kellett fizetni.

‘48-ban ki mennyi földet dolgozott meg addig, annyit kapott.

Ez tulajdona lett, és csak adót kellett utána fizetni.

‘48-as vezetők: Görgey Artúr, Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, Batthyány Lajos és az aradi 13.

A nagyapám nagybátyja huszárőrmester volt. Ő Prágában szolgált, s onnan szökött meg az egész századával, amikor meghallotta a szabadságharc kitörését. A lovak lábát szőrzsákokkal kötötték be, s éjjel úgy szöktek meg.

Görgey áruló volt. A nagyapám bátyja úgy mondta, hogy akkora volt a magyar sereg, hogy ha Görgey nem áll át, nincs az az elenség aki legyőzte volna őket.

‘49-ben a fegyverletételkor a tisztek legnagyobb része a kardjába dőlt a bánat miatt.

A szabadságharc leverése után a szökött huszárok rangját leszedték, s visszavitték eredeti állomáshelyükre a németek. Egy év múlva kapták csak vissza a rangjaikat.

Ha a jobbágy nem ment robotba, megkapta a deresen a huszonötöt.

A ‘48-as földosztás után négy-öt évig nem akart dolgozni senki. A jobbágyok akik földet kaptak, örültek a földnek, s azt hitték, hogy az úgy is fog teremni. De minden kocsma tele volt a gazdákkal. Az én nagyapám zsellér volt, a hercegi birtokra járt aratni, és a gazdák hozzá jártak kenyérrevalóért, mert ők nem termeltek. Később, amikor látták, hogy így nem lehet megélni, hozzáfogtak a dologhoz.

‘48-ban indult ki Magyarországon az emberek önállóságra való törekvése. A gazdák ekkor kapták a földet birtokukba, s ettől lett a magántulajdon a szorgalmas munka ösztönzője.

Nagyapám mikor látta, hogy apám mennyire törekszik (nagyapám ‘48 előtt zsellér ember volt), azt mondta: Te fiam! Hidd el, jobb egy jó közlegénynek lenni, mint egy rossz frajternek. Erre apám így válaszolt: (ő már érezte a magántulajdon eredményét és törekvéseinek jutalmát) Lehetek én még az életben szakaszvezető is Edelényben, apám. És így is lett.

GAZDIK FERENC

61 éves földműves

'48 előtt nem volt saját földje a jobbágyoknak. Aki földet akart kapni, annak előbb egy esztendeig a grófnál kellett zsellérkedni.

A jobbágy a terméséből kilencedet adott a grófnak, annak a földnek a terméséből, amit a gróftól kapott. Minden termésből, még a szőlőből is be kellett adni a kilencedet. Aki lopva haza akarta hozni, azt a gróf cselédei nem engedték. A gróf cselédei vasvillával az út két oldalára állottak.

Az edelényi határ két részre volt osztva, egyik részt a gróf használta, a cselédeivel dolgoztatta meg, a másik részt pedig kiadta a jobbágyoknak, s ezért dézsmát meg robotot szedett.

Este jött a hajdú a jobbágyhoz, megveregette az ablakot, s beszólt, hogy holnap dolgozni ide vagy oda.

Aki megtagadta a munkába való menést, azt megbüntették. Deresre húzták és megbotozták.

De szinte jobb volt a zsellérségnek, a cselédeknek, mint a jobbágyoknak, mert azok mindig megkapták az ételmüket, s nem volt semmire gondjuk.

Mikor '48-ban a földet osztották, volt olyan cseléd, aki azt mondta az úrnak, felmutatva a kezében lévő nagy ostort, hogy míg ezt az ostort (a zsellérség jelképe) fel tudom emelni, addig nekem föld nem kell.

Ha verbuváláskor a jobbágylegény a nemes udvarába beszaladt, oda nem mehetett utána a verbuváló.

'48-ban volt a nagy változás. Ettől kezdve az a föld, amit addig a jobbágy használt, most a sajátja lett. Nem kellett sem dézsmát fizetni, sem úréba járni többet.

'48-as vezetők: Petőfi, Kossuth Lajos, Görgey és az aradi tizenhárom.

Én úgy hallottam, hogy a szabadságharcot Görgey adta el. De lehet, hogy csak beszéd ez, mert hiszen sok volt az ellenség és kevés volt a magyar.

Én magam is jártam Világosnál, s láttam a csata színhelyét. Ott van Világos mellett egy község, Öthalomnak hívják, s nagy halom mutatja, ahová az elesett '48-as katonákat temették.

'49-ben jártak itt oroszok is. A nagyapám mondta, hogy egy 16 éves orosz fiú is volt velük, s ez minden veszekedés nélkül pofon ütötte. De nem lehetett neki szólni, mert fegyvere volt.

Március 15-ét a '48-as forradalom emlékére ünnepeljük. Ekkor kérte a nemzet a királytól a tizenkét pont törvénybe iktatását.

Azt már nem tudom, hogy a forradalomból (III. 15.) miért lett szabadságharc.

Úgy hallottam, hogy az urak vissza akarták csinálni a '48-as eredményeket Világos után. De ez nem sikerült. Itt a községben nem álltak bosszút a volt jobbágyokon.

Az uraság '48 előtt szigorú, de igazságos volt. Aki az akkori törvényben megállapított jobbágyi kötelességének eleget tett, annak nem volt vele baja.

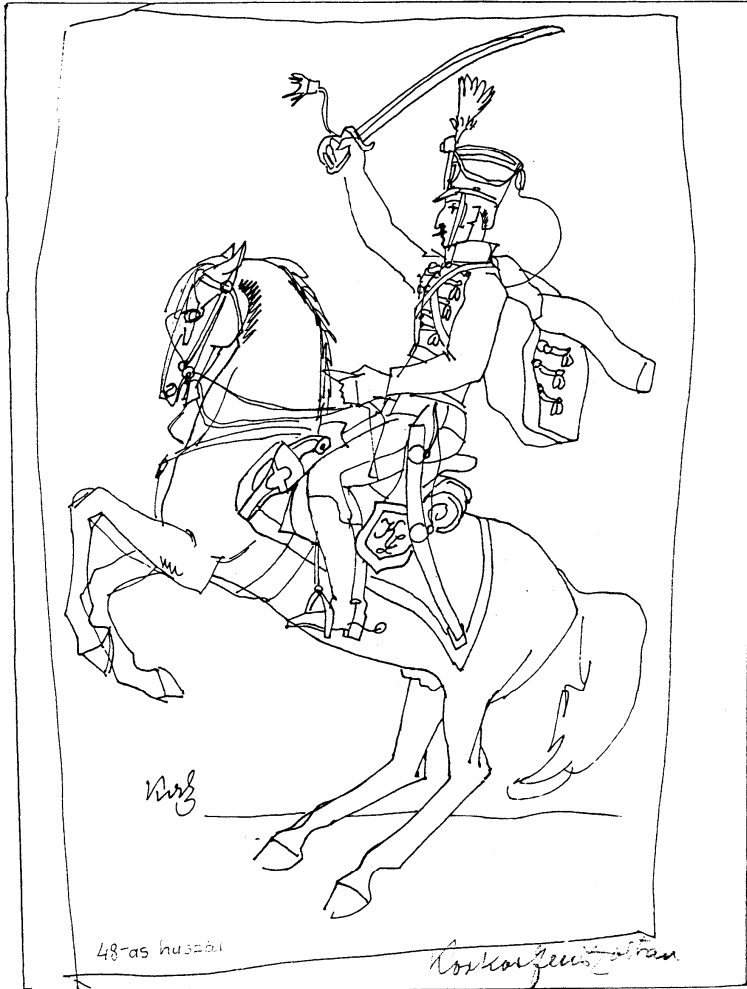
Március 15-ét 1908-ban kezdték ünnepelni. Az első március 15 műsora: délelőtt istentisztelet volt mind a két templomban. Először a katolikusban, s onnan átvonult a nép a reformátusba, s ott is volt istentisztelet. Utána a piactéren volt emelvény felállítva, s ott tartottak beszédet. Két ügyvéd méltatta március 15 jelentőségét. Iskolás gyerek Petőfit szavalt, s Kossuth-nóták voltak közben. Utána közebéd volt. Más nem volt.

Az első március 15-én még két '48-as honvéd élt Edelényben. Ezek a közebédén ingyen kaptak ebédet. Az egyik kormánypárti volt, s bosszantották, hogy ez sem érdemli meg az ebédet, hiszen kormánypárti.

Edelényben mindig a kormánypárt nyert. Ez jobban győzte pénzzel. Mert bizony akkor úgy ment a szavazás, hogy aki ingatag ember volt, eladta a szavazatát.

Egyszer Pásztori Árpád bikszádi plébánost jelölték a '48-asok. Ez a vers járt róla:

*A bikszádi kegyes atya,
Idejött a mi nyakunkra,
Földi Krisztus nem kell nekünk,
Ragályi a mi követünk.
Éljen a jobbpárt!*

HONVÉDEK, NEMZETŐRÖK, POLITIKUSOK

BAKSAY DÁNIEL

huszárőrmester

1830-ban született. A sárospataki gimnáziumban tanult, amikor tanáraival és diáktársaival az 1849-49-es forradalom és szabadságharc katonája lett. Bem seregében mint huszárőrmester szolgált.

Nevét őrzi az a márványtábla, melyet a Sárospataki Református Kollégium előcsarnokában állítottak fel a szabadságharcban részt vett tanárok és diákok tiszteletére. A kollégium könyvtárában őrzött névjegyzékben "Baksay Dani huszárőrmester" is szerepel.

Megtaláljuk nevét a Gömör-Kishont vármegye című monográfia 592. oldalán, ahol a könyv megjelenésének idején (1898) a megyében még élő egykori '48-as honvédek nevét és lakhelyét közlik.

Baksay Dániel a szabadságharc leverése után néhány évig bujdosott, majd befejezte teológiai tanulmányait, és 1864-ben Aggtelek református lelkésze lett; 53 évig szolgálta híveit. 1917-ben bekövetkezett halálakor az aggteleki temetőben helyezték örök nyugalomra.

* * *

BESZE JÁNOS

nemzetőr őrnagy

Szendrőben született 1811-ben. Apja gazdatiszt volt Csáky István gróf szendrői birtokán. Iskoláit Szomolnokon, Kassán, Miskolcon, Egerben és Pesten végezte. 1829-ben Kassán beállt katonának és a 34. sorszamban szolgált két évet, ahonnan apja kiváltotta és folytattatta vele a jogi tanulmányokat Kassán és Egerben. 1832-ben Zemplén megyéből az országgyűlési követek mellé rendelik. Pozsonyban jurátus lett, és minden zajosabb ifjúsági mozgalom élén ott volt, s emiatt több ízben megdorgálták. Gyalog Olaszországba indult, ahonnan tíz hónapi kalandokkal teli baran-

golás után visszatért Pozsonyba, ahol 1834-ben ügyvédi oklevelet szerzett.

1835-ben Komárom megyében, Szemerén, a Balogh-családnál mint házinevelő tevékenykedett. 1836-ban Esztergomban telepedett le, s a megyei életben mint ellenzéki szónok figyelmet keltett és a vidék népszerű embere lett. A fegyveres polgárság őrnagyparancsnokává, a megyei nemesség hadnagyává, s 1848-ban országos képviselőnek választották. István nádor rendeletére 2000 fegyveres polgárt vitt fel Pestre a király fogadására, és ő üdvözölte az újonnan kinevezett magyar minisztériumot az ország népének nevében. Komárom várát biztosította az esztergomi nemzetőrökkel Jellasics ellen. Harcolt, szónokolt, lelkesített és Kossuth jobbkeze volt. A szabadságharc bukása után 11 hónapig bujdosott, majd kézrekerülve tíz évi várfogságra ítélték, melyből hét évet letöltött.

1861-ben ismét Esztergom képviselőjévé választották. A határozati pártnak volt a híve, 1865-ben Deák híve lett. 1869-ben a pénzügyi törvényszék elnöke lett, s annak a kúriába olvasztása után nyugdíjazták, és visszavonultan élt. 1892. október 16-án hunyt el Aradon.

Elbeszélései, visszaemlékezései, politikai cikkei jelentek meg a lapokban, és több műve jelent meg önálló kötetként.

* * *

CSÁKY LÁSZLÓ

keresztszegi és adorjáni gróf, parancsörtiszt Görgey mellett

Bécsben született 1820. december 21-én. Apja szendrői birtokos. Csáky László gróf a szabadságharcban Szepes megye főispánja, fegyvergyárat állít fel, majd parancsörtiszt Görgey mellett. A szabadságharc bukása után Angliába emigrál. Távollétében halálra ítélik. 1852-ben hazatért, hat év várfogságot szenved. Nyitra megye főispánja lesz szabadulása után, majd haláláig országgyűlési képviselő.

Csáky László bujdosásáról a következőket olvashatjuk Pfliegler J. Ferenc: Életem. Egy miskolci polgár visszaemlékezé-

sei 1840-1918 című könyvében:

„Szendrőn özv. Csáky Jánosné grófnő búsult szép kastélyában. Néha-néha meglátogatta egyik-másik leánya, Königsegg, vagy Hunyady grófné. Fia, Gábor gróf súlyos és reménytelen betegségekre keresett gyógyulást a francia Riviérán. Csáky László gróf hollétéről nem szólt a krónika, hiszen őt a hatalom köröztette. El is ítélte, in effigie, mert ő szervezte a szepességi gerillaharcokat és a nemzetőri csapatokat, melyek élén nyugtalanította a Schlick vezénylete alatt működő osztrák seregeket, rendszerint oldalról, vagy hátba támadva azokat. Puskatúz közé fogta, s a nagyobb hatás kedvéért az erdőkben elhagyott nagy pálinkás hordók oldalát verette, imitálva az ágyúbömbölést.

László gróftot tehát keresték. A Bódva menti falvakban, Senyétől Szendrőig vagy 150 kúrián ugyanannyi nemes úrcsalád lakott. Ezek között is sok volt a politikailag meggyanúsított és üldözött, kikre vigyázni kellett. Sejtelme sem volt senkinek László gróf hollétéről. Csak a jó édesanya tudta, mily közel van a fia. A hálószooba melletti öltözőjében tartotta zár alatt. Az asztalnál étkező katonatisztek szemeláttára tette félre a legszebb falatokat, mondván: „für meinen Armen”.

Soká, nagyon soká tartott ez az állapot, míg végre fia kegyelmet kapott. Mint önálló iparos sokszor jártam a szendrői kastélyban, mikor a hálás gyermeki szeretet lélekemelő jeleneteit volt alkalmam látni, hogy a már ősz, szakállas László gróf mint becézte édesanyját, a törődött, kilencvenéves matrónát.”

* * *

DEMETER JÁNOS

honvéd altiszt

Demeter Jánosról csak annyit tudunk, hogy sárospataki diákként részt vett a szabadságharcban, majd később Martonyiban volt református lelkész 1861. április 15-től 1900. október 3-ig.

Mindezt Sáfrány Mihály 1848-49-i honvédtüzér hadnagy református lelképásztor emlékiratai című, 1941-ben kiadott könyvében olvashatjuk.

ELEK ISTVÁN

Mint sárospataki diák részt vett a szabadságharcban. A sza-

badságharc után büntetésből besorozták az osztrák seregbe és Olaszországba vitték, de onnan Svájcba szökött. Később Kuri-tyánban Pallavicini grófnál lett nevelő.

* * *

FINKEI PÁL

1820. december 30-án született Szendrőladon. A népiskola elvégzése után a pataki gimnáziumba került. Az 1848 márciusi események hatása alól nem tudta kivonni magát, a sárospataki diákok egyik vezéregyénisége lett, s a könnyen megkapható tanári katedra helyett felcsapott honvédnek. Nagy lelkesedéssel vett részt Görgey táborában. A híres kassai kilencedik ezredben, a „vörös sipkásoknál” szolgált több hónapig.

A honvédségtől hazatérve, előbb káplánkodott, majd 1850 júliusában tanár lett Szikszón, az ottani gimnáziumban. 1852-ben a miskolci gimnáziumba hívták meg rendes tanárnak. 1854-ben a tiszáninneni egyházkerület közgyűlése sárospataki rendes tanárrá választotta, ahol haláláig dolgozott. Az 1872-es kolerajárvány vitte el.

* * *

FARKAS LAJOS

honvéd őrmester

Életéről nem tudunk semmit, csak a perkupai temetőben lévő sírjáról tudunk, melyen az alábbi sírfelirat olvasható:

ITT NYUGSZIK

FARKAS LAJOS

1848/49-i honvéd

őrmester

1830-1901

Áldás hamvaira

GEDEON LÁSZLÓ

honvéd őrnagy

Hídvégardón született 1810-ben. Nemesi származású magyar. Kilépett főhadnaggy (1828-1843), ellenőr a pesti sóhivatalnál.

1848. VII. 25-től százados a 7. honvédzászlóaljban. VIII. 24-től a honvédsereg főhadsegéde. X. 19 (16)-tól őrnagy, a 42. zászlóalj parancsnoka. 1849 januárjától egyben dandárnok a felső-tiszai hadtestben. IV. 10-től beteg, V. 8-án áthelyezik a Honvédelmi Minisztérium újoncozási alosztályára. VII. 15-től Félegyháza térparancsnoka. Világosnál esik fogságba.

Pesten sorozóbizottság elé állítják, de elbocsátják (1850. I.). 1867-68-ban a Magyar Földhitelintézet főlevéltárnoka, a pesti honvédegyelet tagja. Budapesten hal meg 1886 januárjában.

* * *

IZSÓ MIKLÓS

Disznóshorvátón (ma Izsófalva) született 1831-ben. a 19. századi magyar nemzeti szobrászat legnagyobb alakja. Részt vesz a szabadságharcban, ahol megsebesül. A bukás után bujdosott, majd Rimaszombatba került, ahol Ferenczy István tanította. 1856-tól Pesten, majd Bécsben és Münchenben tanult. Itt mintázta első zsánerszobrát, a puszták furulyását, amely itthon nagy sikert aratott, és korai fő művét, a juhászt (Búsuló juhász).

1862-től Pesten dolgozott, portrékat és néhány dekoratív épületplasztikát mintázott. 1866-tól készítette a debreceni Csokonai-emlékművet, amelyet 1871-ben avattak fel. Két másik monumentális szobrát korai halála miatt Huszár Adolf fejezte be. (Dugonics-emlékmű, Szeged; Petőfi-szobor, Budapest).

Az 1860-as években alkotta fő műveit, hallatlanul friss, remek kompozíciójú terrakottáit, amelyek túlnyomó része táncoló hajdúkat ábrázol.

1875-ben hunyt el Budapesten.

LIPTAY JÁNOS

nemzetőr őrnagy

1795-ben született Szendrőben. Nemesi származású, magyar. Nyugalmazott huszárszázados volt a szabadságharc kitörésekor.

1848. július 19-től nemzetőr őrnagy Borsod megyében. November 25-én kinevezik az 52. honvédszászlóalj őrnagyává, de a nemzetőrségnél marad. 1848-49 telén és 1849 nyarán egy nemzetőr-zászlóalj élén részt vesz a felsőmagyarországi harcokban.

Néhány havi vizsgálati fogság után felmentik (Kassa, 1850). Nem tudjuk, hogy mikor és hol halt meg.

* * *

LÓNYAY FERENC

honvéd hadnagy

Nagylónyán született 1822. augusztus 17-én. Lónyay László és Bónis Terézia fia. Felesége beretfalvi Bernáth Eugénia (Tarnóc, 1833. május 4. - Sóstóhegy, 1923. október 5.).

1846-ban táblabíró. Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848. október 19-én nevezi ki Lónyay Ferenc nemzetőrtisztet a honvédsereg 22. zászlóaljához hadnagynak.

A szabadságharc leverése után a kufsteini börtönbe zárják. Felesége és barátai hosszas közbenjárására szabadul 1853 körül. 1857. december 12-én, fiatalon, 35 évesen hal meg Császtapusztán. Síremlékét két darabban, egymástól távol találták meg a temető rendbetételekor. Sírját nem sikerült azonosítani, így a két követ összeillesztve édesapja, Lónyay László sírhalmára fektették.

LÓNYAY LÁSZLÓ

nemzetőr őrnagy

Reformkori politikus, császtai birtokos. Felesége Bónis Terézia.

Vásárosnaményban született 1791. február 4-én. (Sírkövén 1792-es évszám szerepel.) A debreceni és sárospataki tanulóévek után Bereg és Borsod vármegye főszolgabírája, később táblabírája. Borsod vármegye országgyűlési követe 1830-ban Ragályi Tamással a pozsonyi diétán.

Az 1848-as szabadságharc idején a vármegye nemzetőrségének őrnagya. 1861-ben az edelényi kerület országgyűlési képviselőjévé választják. 1835-től szívesen tölti idejét számos birtoka közül Császtán, hol végső nyugovóra is tért 1865. október 20-án, s alussza örök álmát.

* * *

MENNER ADOLF

honvédorvos

Tatán született 1824. április 27-én. Apja tehetséges zenész, 17 éves korától haláláig Esterházy Miklós gróf zenekarának karnagya. Gimnáziumi tanulmányait Tatán és Győrött végezte, majd beiratkozott a bécsi orvosi egyetemre, ahol Európa híres professzorainak előadásait hallgatta. Másodéves egyetemi hallgató volt, amikor váratlan csapás érte; meghalt édesapja, aki anyagi támogatója volt. Tanulmányait félbe kellett szakítania, s hogy magát fenntarthassa, nevelői állást vállalt Ischlben. A szabadságharc kitörésekor az első adandó alkalommal hazajött és felajánlotta szolgálatait a reguláris magyar hadseregnek, ahol — még diploma nélkül — honvédorvosi beosztást kapott.

A szabadságharc leverése után Pesten beiratkozott az orvosi egyetemre, és 1852-ben fejezte be tanulmányait. A híres Bókay gyermekgyógyász professzor klinikáján helyezkedett el, akinek első tanársegéde lett. A gyermekklinikán nagy részvétlenséggel találkozott és anyagi nehézségekkel küzdött. Sokszor még a konyha szükséges költségeit is Bókaynak kellett megelőlegezni. Lehet,

hogy ez is közrejátszott — de főképp a politikai megbélyegzettség —, hogy elhagyta Pestet, ahol a terror a legjobban tombolt, s elvállalta Edelény község felkínált állását. 1854 januárjában már megkezdí orvosi működését. Igaz, hogy Edelénynek akkor csak 2500 lakosa volt, de ráhárult egy óriási körzet minden belgyógyászati, sebészeti, szülészeti és boncolási problémája.

A Család Könyvében közlik írásait, melyek geológiai és csillagászati tárgyúak (Vulkanizmus, 1855; Neptunizmus, 1856; A Hold, 1858), és az Orvosi Hetilapban (Holdkór, Az agynak némely boncz-életteni viszonyairól, Adalék a váltóláz tanához, A holdkór, A tudás hatása, 1886; Az atomok szerkezetéről, 1892).

A szerény körorvosi fizetés kevésnek bizonyult hat gyermekének neveltetéséhez. Gondjait betetézte feleségének korai halála. Ekkor a legkisebb gyermeke 4 éves volt, a legidősebb 17. Sógornője gondoskodik a háztartás vezetéséről, és a gyermekek neveléséről.

Harminchat évi edelényi szolgálat után, orvosi és tudományos működésének elismeréseként, 1890-ben Borsod vármegye tisztii főorvosának nevezték ki, s ekkor költözött családjával Miskolcra.

Emberi tragédiája akkor érte el a tetőpontját, amikor négy éven belül három felnőtt lányát veszítette el, akik az akkor még gyógyíthatatlan tbc áldozatai lettek. A nagy családi gyász megtörtte. 1896-ban nyugdíjba vonult, s kiköltözött Ottó fiához Diósgyőr-Vasgyárba. Ott fejezte be életét, s alussza örök álmát a vasgyári temetőben.

* * *

MESTER ISTVÁN

római katolikus plébános

1815-ben született Gyöngyösön. A gimnáziumot szülővárosában végezte. Egerben hittudományi tanfolyamot végzett, és Rozsnyón szentelték pappá. Gyöngyöspatára és Szihalomra került felszentelése után, majd Egerben tanulmányi felügyelő volt. 1844-től 1848-ig a miskolci tanítóképző intézetben tanított, ahonnan 1845-ben németországi tanulmányúton vett részt. Miskolcon a függetlenségi harc lázas napjai alatt a megyeháza termében szó-

noklattel, a hírlapokban pedig cikkei által kelt egyháza és a konzervatív párt védelmére. 1848-ban Sajóvámosra, 1856-ban pedig Szirákra (ma Borsodszirák) ment plébánosnak, ahol 1862-ben befejezte életét.

* * *

MÉSZÁROS ANDRÁS

honvéd

Életéről nem tudunk semmit, csak a perkupai temetőben lévő sírját ismerjük, melyen a következő sírfelirat olvasható:

ITT NYUGSZIK

Ns. MÉSZÁROS ANDRÁS

1848/49-es honvéd
sz.: 1824, mh.: 1885

* * *

MIKLÓS GYULA

honvéd hadnagy

Finkén (1963-tól Edelény része) született 1832. november 26-án. Iskoláit Eperjesen (ma Prešov - Szlovák Köztársaság), majd Miskolcon végezte.

Még nem volt 16 éves, amikor beállt a szabadságharc honvédei közé, s igen rövid idő alatt hadnagyi rangot kapott. Világos után büntetésből őt is besorozták a császári hadseregbe, mint szekeres közlegényt. Később a huszárokhoz került és főhadnagyként szerelt le 1855-ben.

Hazajött finkei birtokára gazdálkodni, s aktívan bekapcsolódott a politikai életbe, a bécsi udvarral való kiegyezés gondolatát támogatva. Az 1860-as években — megszakításokkal — a szendrői járás főszolgabírája volt, majd 1875-től 1881-ig az edelényi választókerületet képviselte az országgyűlésen. Először a Szabadel-

vű Párt, végül 1878-tól az utóbbiból és a jobboldali parlamenti ellenzékben létrejött Egyesült Ellenzék tagjaként.

Az 1879. évi székesfehérvári terménykiállítás keretében tartott gazdakongresszuson figyeltek fel rá: magas szintű tájékozottságot, hozzáértést árult el szőlészeti és borászati kérdésekben. Még ebben az esztendőben borászati kormánybiztosnak nevezték ki.

A múlt század végén a filoxéra pusztított a magyarországi szőlőkultúrában. A filoxéra elleni küzdelem irányítója volt.

Létrehozta a központi mintapincét a szakszerű borkezelés oktatására. Fellendítette a konyakipart a gyenge minőségű borok felhasználására. Ő kezdeményezte a felsőbb szőlészeti és borászati tanfolyamot hazánkban. Rendszeresen ellenőrizte és szaktanáccsal látta el az alsó fokú szőlészeti, borászati szakemberképzést is.

Szerkesztője volt Magyarország első borászati törzskönyvének. Számos amerikai vesszőszaporító telepet létesített, többek között a szomszédos Sajószentpéteren, Szendrőben és Tarcalon. Kísérleti telepeket hozott létre, amelyek között kiemelkedik az 1884-ben felavatott és azóta is a nevét viselő kecskeméti „Miklós-telep”.

Működési ideje alatt lendült fel a Borászati Lapok című folyóirat, amelynek éveken át szerkesztője és számtalan szakmai és mezőgazdaság-politikai cikk írója volt.

1885-ben kiváló szakmai tevékenységéért a császártól megkapta a Vaskorona rendet és királyi tanácsosi rangot. Magas nemzetközi elismerésként 1890-ben megkapta a francia Pour le Mérite Agricole érdemrendet is.

1894. május 2-ra virradó éjszaka, életének 62. évében szív-szélhűdés következtében meghalt. A finkei temetőben helyezték örök nyugalomra.

* * *

OKOLICSÁNYI LAJOS

országgyűlési képviselő

1813-ban született, s az első népképviselési országgyűlésen 1848-49-ben az edelényi kerület képviselője volt, majd 1861-től haláláig Borsod vármagye másodalispánja.

1862. július 16-án, 49 éves korában halt meg Miskolcon, de Szuhogyon temették el, mert itt volt birtokos.

* * *

RAGÁLYI GYÖRGY

nemzetőr kapitány

Borsodon (1950-től Edelény része) született 1818. május 11-én. A sárospataki diákévek után Pestre kerül, ahol Ragályi Tamás mellett jurátus, akivel az országgyűlésre is felmegy Pozsonyba.

Hazajőve alszolgabíró, majd táblabíró lesz. A főszolgabíroságot már nem vállalja 1845-ben, visszavonul borsodi birtokára. Jelles gazda, egyházkerületi előljáró. A '48-as események, mint a szabadságharc eszméjéért lelkesülő ifjút, őt sem hagyják érintetlenül. A nyáradvölgyi nemzetőrök híres és szeretett kapitányaként síkraszállt a haza védelmére.

Borsodon halt meg 1889. június 9-én. Sírja a borsodi nemesi sírkertben (a fatelep mellett) méltatlanul elhanyagolt.

* * *

RAGÁLYI KÁROLY

borsod megyei alispán

Borsod községben született 1809-ben. Édesapja Ragályi Zsigmond, aki a borsodi református egyházmegye főgondnoka volt. Iskoláit Sárospatakon végezte. Iskolái befejezése után megyei aljegyző lett, majd al-, később főszolgabíró volt. A szabadságharc idején Borsod megye alispánja volt. 1862. augusztus 10-én Torna vármegye főispánjaként halt meg.

RAGÁLYI TAMÁS

politikus, író

Balajton született 1785. december 28-án Ragályi József és Szepessy Kata gyermekeként. Sárospatakon és Pesten tanul. Tanulmányai befejezése után Pesten Segítő címmel „hónapos írást”, lapot ad ki a „szépnek előmozdítására”. Huszonegy esztendőes ekkor. A füzet formátumú folyóiratból csak hét szám jelenik meg, melyben költeménye és prózai munkái is vannak.

Ragályi Tamás nem sok időt tölt Pesten, visszatér Borsodba, és a megyei életnek szentelte erejét. Mint kitűnő szónok, csakhamar nagy népszerűsége tett szert. 1811-ben megnősült, felesége az alsószuhai Ragályi Magdolna.

Az 1825-re összehívott országgyűlésre a megye Vay Ábrahám alispánt és Ragályi Tamást küldte fel. Az 1825. évi országgyűlés nemcsak alkotmányos életünk, hanem a magyar nyelv fejlődése szempontjából is rendkívül fontos és érdekes. A borsodi követ is harcosan, szenvedélyesen felszólal a magyar nyelv általános használatáért, pl.: a deáknyelv kiküszöbölését, a magyar pénzekre magyar írást követel; a magyar ifjak külföldi iskoláiban való tanulását szorgalmazza, a bécsi Theresianum mindenhatóságával szemben. Az országgyűlés folyása közben Vay Ábrahám helyett követtársává Palóczy Lászlót választja a megyei közgyűlés, Ragályi nagy örömeire.

Az 1830-ra meghirdetett országgyűlés Borsod megyei követe ismét a táblabíró Ragályi Tamás, és az a Lónyai László, aki Császtapuszta birtokosa. A rövid időtartamú országgyűlés (három és fél hónap) csak elodázta a megoldásra váró problémákat, szinte egyetlen eredménye az anyanyelv hivatali használatának törvényesítése.

A diétákon meleg barátság szövődik közte és báró Wesselényi Miklós, az „árvízi hajós” között. Levelezésük lelkeik „összvehangzásáról” tanúskodik.

Az 1832-ben megnyíló országgyűlésre készülve Borsod megye követségválasztó közgyűlésén a kormánypárt győzelmet aratott azzal, hogy megbuktatta az ellenzéki Ragályi Tamást, pedig „a lefolyt két országgyűlésen Borsodnak hírneves követe egyesítette magában a legtöbb oly tulajdonságokat, melyek egy pártvezérben megkívántatnak,” írja róla Horváth Mihály.

Elmaradása országszerte sajnálkozást keltett az ellenzéki pártban, s elégtételként több más megyében beiktatták a követjelöltek közé. Végül sok huzavona után, Torna megye követeként foglalhatja el helyét a diétán. Ő azonban annyira a szívére vette ezen eseményeket, hogy azután merő dacból a kormánypárthoz szegődött, és mint ilyen, hatását egészen elvesztette.

Az országgyűlés befejezése után (1836-ban) királyi táblai ülnök, majd alnádor lett, s végül 1841-ben a hétszemélyes tábla bírájának nevezik ki. A Magyar Tudományos Akadémia 1831. február 15-én törvénytudomány-osztályi tiszteleti taggá választotta. A szabadságharcban nem vett részt, annak csak csendes szemlélője volt, de mint a reformkori országgyűlések magyar ügyének egyik szónoka, úgy érezzük, hogy e kötetben szerepeltetnünk kell.

64 éves korában, 1849. január 14-én halt meg. „Utolsó tisztelessége megadása Borsodon, temettetett Balajton, a családi sírboltba” január 17-én.

Emlékét kopjafa őrzi a balajti köztemetőben az egykori családi sírbolt előtt.

* * *

SÁFRÁNY MIHÁLY

honvédtüzér hadnagy

Sajókazán született 1828-ban. Egy éves korában kerül Velezdre (ma Sajóvelezd), ahol az édesapja Radvánszky báró birtokán ispán lesz. Velezdi elemi iskolai tanulmányai után Miskolcon, majd a szabadságharc után Sárospatakon tanul.

A szabadságharcban honvédtüzér lesz, és a hadnagyi rangig viszi. Fia, vitéz Sáfrány Géza nyugalmazott honvéd altábornagy közreműködésével 1941-ben megjelenik emlékirata, melyben leírja, hogy melyik csatában vett részt és milyen beosztásokban szolgált.

1848

Pákozd	szept.	29.
Neudorf - Dévényújfalú	nov.	20.
Pandorf	dec.	16.
Mosony	dec.	18.
Bábolna	dec.	20.
Tétény	dec.	30.

1849

Branyiszkó	febr.	9.
Kápolna - Verpelét	febr.	27 - 28.
Hatvan	ápr.	1., 2., 3.
Isaszeg	ápr.	6.
Vác	ápr.	10.
Rákos	ápr.	11 - 12.
Nagysalló - Farnad	ápr.	19.
Győr - Komárom	ápr.	26.
Ács	ápr.	26.
Budavár ostroma	május elejétől végéig	
Vadkert	júl.	17.
Görömböly - Harsány	júl.	24.
Zsolca	júl.	25.
Gesztely - Böcs	júl.	28.

*Ezenkívül jelen voltam, de nem működtem a **színi** ütközetben is.*

Alágyús voltam	4 hónapig,
főágyús	2 hónapig,
irányzó	1 hónapig,
tűzmester	1 hónapig,
hadnagy	4 hónapig, -

mígnem augusztus 13-án Világosnál feloszlattattunk, magunkat foglyul, ágyúinkat zsákmányul adtuk az osztrák császári hadaknak, akiktől azonban sikerült Aradról az osztrák és muszka seregen keresztül hazaszöknöm.

1852-ben Miskolcon káplán lett, majd 1858-tól tíz évig Imola református lelkésze. 1868-ban Bánfalvára kerül, innen 1871-ben Visnyóra (ma Nagyvisnyó) lelkésznek. Visnyón hal meg 1903-ban.

SZATHMÁRY KIRÁLY BARNABÁS

honvéd őrnagy

Hangácson született 1820-ban. A szabadságharc kitörésekor császári és királyi főhadnagy a 37/3. gyalogezrednél. 1848 nyarán részt vesz a délvidéki harcokban. Október 15-től honvéd vezérkari százados a Honvédelmi Minisztériumban. 1849. február 1-től őrnagy. Dembiński altábornagy segédtisztje. Február közepén átáll a császáriakhoz. Megfosztják rangjától. (Bona G.)

A császári hadseregbe történő visszatérésének okát az 1867-ben megjelent Tizennyolc év előtt című munkájában indokolja. Ebben azt írja, hogy nem volt Dembiński segédtisztje, és elsősorban az alól a vád alól igyekszik magát tisztázni, hogy átállásakor elvitte Dembiński aranyait és a haditervet. Átállásakor Vetternek a következő levelet írja:

„Vetter, magyar seregbeli tábornok úrnak!

Mint sok esztendőig előljárom, gondolkozásomat, tábornok úr, bizonyosan jól ismeri. Nem volt az utóbbi időben sem titok előtte. Most, midőn tett esküim ellenében, az osztrák sereg ellen kell vala mennem, ha múltammal összeütközésbe jönni akaratom nincs, a magyar seregből ki kell lépnem. Midőn ezt tábornok úrral tudatom, kérem, ne ítéljen balul tettemről s fogadja nyilatkozatomat, hogy bár hazám mellett a jelen körülmények közt nem is, de ellene soha és semmi szín alatt nem fogok szolgálatot tenni.”

Ónod, 1849. febr. 1.

Szathmáry Király Barnabás

* * *

SZATHMÁRY KIRÁLY JÓZSEF

Boldván született 1793. július 5-én, Sz. K. József és Szemere Klára gyermekeként. II. Rákóczi Ferenc fejedelem nemes apródjának, Sz. K. Ádámnak unokája.

Borsod vármegye első alispánja 1831-től 1843-ig. 1845-ben a megye főispáni helytartójává (főispánhelyettes) nevezik ki. Fényes ünnepség közepette viszik akkor Boldváról Miskolcra.

1848. március 17-én Miskolcon őrsereg felállítását határozzák

el rendfenntartás céljából. Az őrsereg szervezését 15 tagú teljhatalmú bizottmányra bízta, elnökévé Szathmáry Király József főispánhelyettest választották, aki a megyei kisgyűlésen kerek kapban, kokárdával jelent meg és kifejezte a reformok feletti örömet. Példaadó módon ő maga kezdte meg 1848. április 1-jén az őrállást a miskolci városháza előtt. A megszervezett Borsod megyei nemzetőrség sok gondot okozott vezetőinek. Szathmáry Király József Vay Lajos új főispán hivatalba lépéséig (1848. május 8.) látja el főispánhelyettesi feladatait, a bizottmány elnöke 1848. október 14-ig volt, amikor a honvédelmi választmánynak adják át helyüket.

Schulzig Ferenc császári altábornagy 1849. január 25-i miskolci bevonulásakor hivatalt tőle el nem fogadott.

Képzett, művelt ember. Jól rajzolt. Volt tanáráról, kartársairól több arcképe maradt az utókorra.

1861. május 21-én, Palóczy László halála miatt Miskolcon, a déli kerületben országgyűlési képviselővé választják. Valószínűleg Miskolcon halt meg 1869 szeptemberében, Boldván van eltemetve.

* * *

SZILÁGYI JÁNOS

honvéd

1830-ban született a bodrogi Vajdácskán. Sárospatakon tanult, amikor kitört 1848. március 15-én a forradalom. Teológiai tanulmányait nem fejezte be, mert beállt önkéntesnek a szabadságharc hadseregébe. A világosi fegyverletétel után Damakon talált bújóhelyre, ahol a kiegyezésig tanított. Itt kötött házasságot Demeter Ottiliával. Életéről sajnos nem tudunk többet, és azt sem tudjuk, mikor és hol halt meg.

SZÚCS BERTALAN

nemzetőr alhadnagy

1827-ben született. Előbb jogi tanulmányokat kezdett Eperjesen, később a mérnöki képezés megszerzése érdekében Bécsben tanult. 1848. október 9-én a borsodi nemzetőrökkel indult táborba, hamarosan kinevezték alhadnaggyá, s mindvégig részt vett a szabadságharcban.

1852-ben nősült. Felesége Bubrik Mária. 1859-ben egy később meglehetősen sikertelen vállalkozásba fogott. Tiszapolgáron, Boroczkás pusztán bérelt az egri káptalantól 1800-2000 hold földet, s ezen repcetermesztéssel, gabonatermesztéssel és juhtenyésztéssel is foglalkozott. Miután gazdasága megbukott, Hangácson lett körjegyző, s ugyanitt halt meg hetvenkilenc éves korában 1906-ban.

* * *

TÖRÖS JÁNOS

honvéd hadnagy

1824-ben született Senyén (ma Sajósenye). Okleveles ügyvéd, senyei földbirtokos. Apja révén Zilízen és Boldván is voltak birtokai. A szabadságharcban a Damjanich tábornok által vezetett vörös sapkás 9. honvéd zászlóalj hadnagya. Törös János senyei, zilízi és boldvai birtokát a 19. század végén eladta s előbb Miskolcra, majd Kassára s végül Kecskemétre költözött, hol 1910. július 10-én meghalt.

Törös Jánosról írja a Kassai Hírlap 1906. június 14-én megjelent 139. száma a következőket:

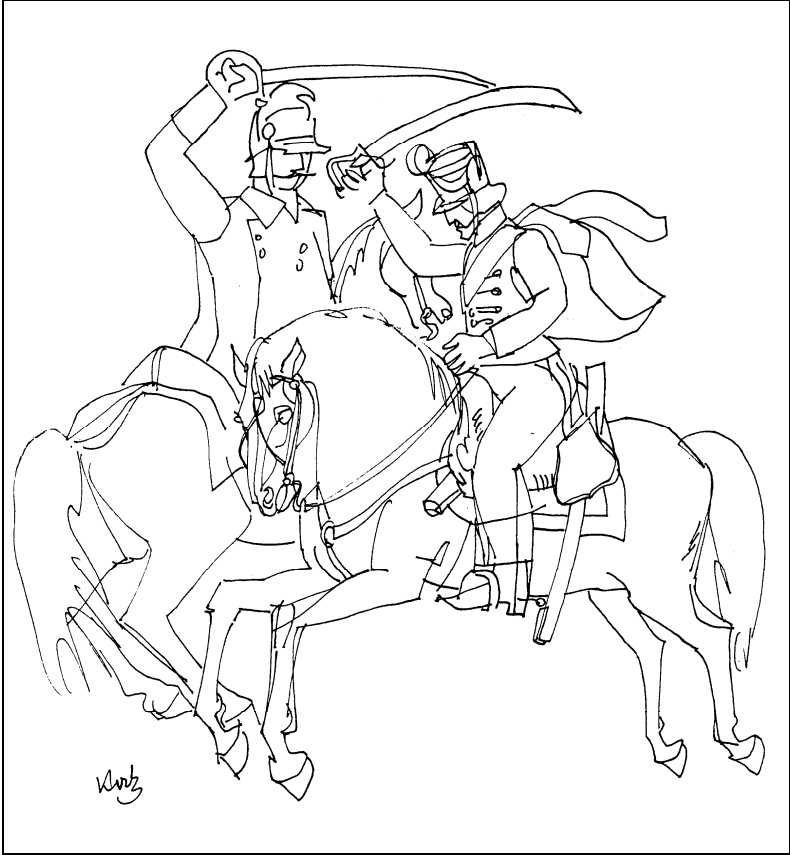
„A vörös sipka”. A kassai múzeumot érdekes ereklyével gazdagította Antalóczy Antal '48-as honvédegyesületi elnök. Az ereklye egy vörös sipka, amelyet a szabadságharc egyik vitéze, *oroszlánosi Törös János* 132-ik* zászlóaljbeli hadnagy viselt tizenkét csatában. Történelmi nevezetességű e sipka azért is, mert amikor 1849. március 1-én Magyarország Kormányzója, Kossuth Lajos a cibakházi táborban a IX-ik* honvédzászlóaljon szemlét tartott, a zászlóaljhoz intézett lelkesítő beszéde közben Törös János őrmester fejről levette a vörös sipkát és a sorakozott arcvonal előtt felemelve, e szavakat mondta: „*Ez az a dicső vörös sipka.*”

Törös János nem nősült meg. Gazdaasszonyának leányait, ennek elhalálózása után saját gyermekeiként neveltette, s ezek egyikénél, Ruzsinszky Lajos kecskeméti államvasúti raktárnok ne-jénél élte le utolsó éveit.

* A honvéd zászlóaljak számozása nem egyértelmű az idézett cikkekben. Lehet, hogy a 132-es szám más katonai egységet jelöl, nem a zászlóaljat, de ezt nem tudjuk bizonyítani.

Az azonban bizonyos, hogy Damjanich sohasem volt a 9. honvéd zászlóalj parancsnoka, a 3. zászlóaljat vezette. Így tehát Törös János, ha a 9. zászlóaljban szolgált, abban az esetben nem Damjanich volt a parancsnoka, ha pedig Damjanich volt a parancsnoka, akkor sohasem szolgált a 9. zászlóaljban.

(A szerk.)

EMLÉKEK RÖVIDEN

Božena Němcová (1820-1862) cseh író nő 1851-ben jár Edelényben, és akkor meséli el házigazdájára, a cukorgyár igazgatójára, a szabadságharcra kapcsolatos alábbi történeteket.

„Katzer elbeszélése a magyar szabadságharcról: Nem nagyon mentek az önkéntesek és úgy verbuváltak, mint nálunk. Edelény fölött a magaslaton állt Schlick, lent a helységben és a gyárban táboroztak a magyarok. Az üzemi helyiségek tele voltak katonával, akik csak állva aludtak. A kertben egy egész üteg táborozott, a magyar sereg a környéken ütött tanyát. Ha Schlick ezt tudta volna, könnyen megtámadhatta volna őket.

Később Edelényben 16.000 orosz katona táborozott, és Grabbe generális aláírta a szobájában a parancsot: Losonc városát fel kell gyújtani, mert az ottaniak közül valaki három orosz tisztet meggyilkolt. Az igazgató, miután erről tudomást szerzett, gyorsfutár útján közölte mindezt a város lakóival, de a városbíró nem akart hinn; neki. Három nap múlva porrá égett a város. A katonák — néhány lopást kivéve — jól viselkedtek, ha bőven kaptak enni; összetett kézzel kértek valami meleg ételt, mert 16.000 embernek kb. 400 cipő kenyeret szállítottak. Szívesen megfizettek volna mindent, semmit sem követeltek a lakosságtól, de éheztek, utánpótlás nem volt. Aki szót tudott velük váltani, annak arany élete volt. — Dicsérte a lengyeleket, de elismerte, hogy a magyarok álnokul viselkedtek velük szemben és mikor a szerencse elfordult tőlük, szerettek volna a lengyelektől valahogy szabadulni.

Ha a háború nem fejeződött volna be, 70.000 orosz állt volna át a magyarokhoz, s már mindenben megállapodtak és meg egyeztek, amikor Görgey megadta magát. De valami mégis kiszivárgott és sok generálist, meg tisztet részben Szibériába küldtek, részben lefokozták őket. A forradalom oka a kormány volt, mert akkoriban, mikor a szerbek Kikindán és Karlócán jogukért szót emeltek és Jelačić határozottan fellépett, a kormány parancsot adott, hogy verbuváljanak önkéntes zászlóaljakat a lázadó Jelačić ellen. Stépán neve volt mindenütt aláírva és a császártól jött a parancs. Ez történt és így kezdődött a forradalom, mindenki 10 ezüst forintot kapott a kezébe, és 12 krajcárt egy napra. Így fizetett a kormány abban az időben, mikor Jelačić Bécs felé vonult, mert úgy vélték, hogy ő mégiscsak a saját érdekében harcolt, s ezért nemcsak őt, hanem ellenségeit is támogatták.”

Berzeviczy György Szendrőládon született 1867-ben. Föld-

birtokos nemesi család gyermeke. Szendrőlád központjában állt a család kastélya, mely jelenleg római katolikus parókia.

Az elemi iskolát Szendrőládon végezte. Apja bérbe adja birtokait, és a család felköltözik Pestre. Ott jár gimnáziumba. Érettségi után önkéntesnek jelentkezett a dragonyosokhoz, de apja pár nap után kiszuperáltatta. Külföldre utazott, elkezdődött kalandos utazása a nagyvilágban.

Életét több könyvben is megírta. Mi csak *AZ ÉN ELSŐ HATVANÖT ÉLETÉVEM* című könyvet ismerjük, melyből a szabad-ságharccal kapcsolatos részeket idézzük.

„Első nevelőm, Irinyi és a tisztartó, majdnem mindig latinul beszéltek apámmal. Mielőtt gimnáziumba kerültem, már jól értettem a „lingua culinaria”-t. Bár keveset tanultam, de élesen figyelek, miről beszélnek a nagyok. Esténként apám cikket olvasott fel a budapesti újságokból. Anyám pedig, aki a „Figaro”-t járatta, francia nyelven számolt be az internacionális társaság eseményeiről. Áhítással hallgattam ezeket a felolvasásokat.

Gastonnal kijártunk az erdőbe gombát szedni. Hamar megtaláltam, melyik az ehető és melyik a bolondgomba. Ezek a gombák a tölgyek korhadt gyökerein élőködtek. Sokkal később, amikor már a klubok és kaszinók fényes tölgyfaparkettjein jártam, jó hasznát vettem annak, amit gyermekkoromban az otthoni erdőben tanultam. Az emberek nagy erdejében is nagyon gyorsan megtudtam különböztetni a jó gombát a mérgestől.

Nevelőmmel, ha csak lehetett, az erdőben tanultunk. Ő sokat beszélt a történelemről, '48-ról, amikor ő még fiatal katona volt. Egy öreg tölgyfa alatt fogyasztottuk el a magunkkal hozott elemőzsiát, utána pedig hason fekve néztük a fűvek között lejátszódó fantasztikus életet. Nagyítóüveggel megfigyeltem a hernyók és giliszták életmohóságát, melyek Jáva óriáskígyóivá nőttek képzeletben. Bámultam a levegőben rajzó kis legyeket és szúnyogokat, repdeső pillangókat s úgy éreztem, mintha a történelem előtti idők páfrányerdejében, óriás szörnyetegek között bújtam volna el.

Irinyi, a fekete hangyák vándorlását látva, elmagyarázta, hogy elől halad a katonaság és nagy fehér tojásokat cipel, majd a munkássereg követi őket, amely lombtöredékekből és agyagból hangyabolyokat épít. Ilyen alkalmakkor a népvándorlásról tartott előadást. Megfigyeltük a tücskök céltalan ugrándozását, ekkor pedig a keresztesháborúról beszélt. Egészen beleéltem magamat a fűvek dzsungelébe és a világtörténelem romantikus periódusaiba. Őreg tölgyünk alatt tanyáztunk estéig és ilyenkor megbámultuk azt a sietséget, amivel néhány elkésett hangya igyekezett vissza a

bolyokba.”

„...Nevelőm, az öreg Irinyi elment. Köszönöm a sorsnak, hogy első tanulóéveimet a '48-as honvéd mellett tölthettem. Távozásakor nekem ajándékozta nemzetőri mentéjének egyik gombját. A fémgombon horpadás volt. Isaszegnél egy osztrák dragonyostól kapta a vágást. Kezet csókoltam a Kossuth-vitéznek érte. Sohasem láttam őt többé, de lelke mellett van ma is...”

„...Egy október hatodika sorsdöntő napom volt. Nagypám óta ezen a napon, minden évben gyászistentiszteletet tartottak a katólikus templomban a tizenhárom vértanú emlékére. Ez volt az egyetlen nap, amikor ministrálnom kellett. Délután pedig a ládbesenyői református pap, az öreg Törös tartott előadást az iskolában a gyásznap jelentőségéről. Este mind a két pap nálunk volt vacsorán. Egy ilyen estén dőlt el a sorsom. Véletlenül szóba került, hol fogom a gimnáziumot végezni. Anyám nagy praktikus érzékkel ezt mondta:

— Küldjük a bécsi Theresianumba! Tanuljon ott sablon szerint. Majd benyújtjuk az apródi próbát. (Funkciója az udvari bálokon a királyné uszályát vinni és a trón körül sorrendben állani.) Aztán majd diplomata lesz belőle.

Apám majdnem ridegen szakította félbe anyámat:

— Amíg én élek, addig nem megy a bécsi Theresianumba. Apród vagy kamarás, beleegyezésemmel addig nem lesz, amíg nem egyedül csak a magyar királynak kell az esküt letennie.

Túl közel van még Martinovics, Sigray, Battyányi, — Világos — és a Bach-korszak. (Én később, amikor külföldre mentem lakni, benyújtottam kamarási kérvényemet, de ezután néhány nappal jött a famózus chlopi hadiparancs, erre én sietve visszavontam.) Itthon fog tanulni! Itthon erősödjék meg testileg és lelkileg! Azután majd elküldjük Németországba, hol úgyis sok rokonunk van, hogy rendben, fegyelemben képezze magát a tudományokban. Később Angliába megy, hogy sportoljon és jó modorra tegyen szert. Végül Franciaországba, hogy megismerje a nagy életet.

Később rájöttem, hogy anyámnak volt igaza. A Theresianum jobb lett volna, hisz ennek a rendszeres, nagy tradíciókon nyugvó nevelési módszere magas európai nívón áll.

Apám határozata fellebbezhetetlen volt. Nekem nagyon tetszett, hogy így döntöttek a jövőmről.”

1959-ben megjelent Szendrőről (SZENDRŐ / KÉPEK A

VOLT VÁROS ÉS VÁRÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL) egy könyv, melyet néhány helyi lokálpatrióta állított össze és a községi tanács adott ki. Ebben a könyvben a szabadságharcral kapcsolatban a következőket olvashatjuk:

„Az 1848. évi eseményekről is kevés szendrői vonatkozású anyagunk van. Tudjuk, hogy nehezen indult be a vármegyében a katonai szervezkedés és a nemzetőrség megalakulása. Igaz, hogy Szendrőben izgató is akadt ellene. Gróf Pallavicini Roger szendrői nagybirtokos a szendrői nemzetőröknek azt mondta, hogy nem kell nemzetőrnek jelentkezni mindaddig, míg erre királyi irat nem érkezik. Természetesen az emberek erre az izgatásra és fenyegetésre inkább otthon maradtak, s nem vettek részt a nemzetőrök gyakorlatain.

A Megyei Bizottmány meg is indította ebben az ügyben az eljárást, mire a gróf megijedt és belépett a nemzetőrségbe —, de rövidesen felmentését kérte. Arra hivatkozott, hogy kurityáni lakos és így ott köteles szolgálatot teljesíteni. Ez az érve sem volt helytálló, mert Kurityán ekkorra már kiállította a szükséges nemzetőr csapatot, s így ott nem volt szükség rá. Később gróf Pallavicini árulása bebizonyosodott, két másik főúréval együtt. Több áruló nem volt a megyében.

Pákozdnál a borsodi nemzetőrök derekasan vizsgáztak, részük volt a nagy honvéd győzelemben. A tíz hét kötelező szolgálat után azonban fegyveresen haza akartak menni. Görgey nem sajnálta a nemzetőröket, csak a fegyvereiket, amelyeket a vármegye állíttatott elő külön e célra kivetett adóforintokból. Kossuth úgy oldotta meg a kérdést, hogy a borsodi nemzetőrök hazatérését engedélyezte, fegyvereiket azonban a honvéd hadsereg részére le kellett adniuk. Megígérte egyidejűleg, hogy ha több fegyver fog rendelkezésre állni, a vármegye visszakapja a visszatartott fegyvereket.

Írásos feljegyzés csak arról az esetről maradt fenn, hogy Mazurka Ferenc szuhogyi plébánost a nemzetőrséghez tábori papnak nevezték ki és távollétében a szendrői plébános helyettesítette.”

Szana Tamás 1897-ben megjelent IZSÓ MIKLÓS ÉLETE ÉS MUNKÁI című könyvében olvashatjuk az alábbi történetet:

„1849 végén már gróf Pallavicini Roger kurityáni uradalmában találjuk (Izsó Miklóst; a szerk.), ahol mint erdészsegéd nyert alkalmazást. Ismeretes dolog, hogy a gróf nem valami nagyon lel-

kesedett a szabadságharcért; így tehát az sem lehet feltűnő, hogy figyelmét a szenvedélyes fiatalember viselkedése s egyes elejtett szavai csakhamar magára vonták. Miután kiléte felől is értesült, magához rendelte őt, pontosan kikérdezte múltja felől s aztán azt a kérdést intézte hozzá:

- Ha mint ellenségek a csatatéren ép így, mint most, szemben találkoztunk volna, szóljon, mit tett volna Ön?

- Megadásra szólítottam volna fel a gróf urat, - válaszolta Izsó teljes őszinteséggel.

- S ha nem adom meg magamat? - kérdezte Pallavicini.

- Lelövöm a gróf urat.

- No lássa, fűzte tovább a társalgást Pallavicini, a szavai után nincs más tennivalóm, mint Önt azonnal az előljáróság elé állíttatni.

Izsó másnap otthagya erdési állását, magával vitte a jó Kosztra János uradalmi tisztartó meleg ajánlatát. Az előljáróság felügyelete alatt kísérték, mint hadkötelezettet Edelénybe, honnan csakis a sorozó-bizottság egyik tagjának segítségével folytán sikerült megszöknie az éj sötétjében.”

Szintén Izsó Miklóssal kapcsolatos a **Weiss Anna IZSÓ MIKLÓS ÉLETE ÉS MŰVÉSZE**TÉ című könyvében olvasható történet:

„A győri csatában meg is sebesült, amire később büszkén emlékezett vissza. A fegyverletétel után sok nélkülözés és kaland között jut haza, bújva az osztrákok sorozása elől. Az „epizódok”-ban idegfeszítő eseteket olvashatunk; hogy mennyi ezekből az igazság, azt nehéz lenne megmondani. Közben beáll erdésznek is, meg is van az ajánlólevél, melyet Kosztra János uradalmi tisztartó 1850. január 28-án adott neki:

„hogy Izsó Miklós, mint Erdész eő Méltósága Gróf Pallavicini Roger és eő Nagysága Vay Eulália asszony, a kurittyáni Birodalomban híven és pontosan szolgált, ezennel erősítem; de most, minthogy másutt is szerencsét próbálni törekszik, mellyért a kegyes olvasók szabadon eresszék őtet. A nagy tekintetű tiszteletű urak pedig, vagy ezeknek tisztjei, szolgálatot adván neki kegyeikbe, mint józan illetőt fogadják őtet.”

Az ajánlólevélnek nem sok hasznát vette és hosszas bujkálás után Rimaszombatra ment, hol beállt kőfaragólegénynek. 1852-ben rövid egymásután elvesztette szüleit, anyja tüdővészben halt meg, úgy látszik, Izsó már a szülői házból hozta magával a betegség csíráit, mely később neki is halálát okozta.”

MIT OLVASHATUNK A SZABADSÁGHARCRA KÉT LAKI „HUSZÁRKÖNYV”-BEN?

A XIX. századi katonaélet érdekes dokumentuma az a két laci „Huszárkönyv”, amely magántulajdonban van. Apa és fia által írt könyvecskék, melyek első oldalán a következőt olvashatjuk:

Az elsőnek:

*Történetek és
Dallos könyvecske
Amelyek is össze szedettek
csupa idő töltésből
Baranyay István
által
Morva ország
Olmücz vára
1865-ik Évbe*

A másodiknak:

*Dallos és Verses Könyv
össze írtam unalomból
Lengyel országban
A Rzeszowi kaszárnyában
A 6 ik Huszár ezred 3 ik század
2 ik Zugban
Huszár Káplár
Baranyai Antal által
Szolgálati Időm Emlékeül
1895 január 7*

Az első oldalról a legtöbb fontos információt megtudjuk, kivéve a szerzők származási helyét, ezt viszont a két könyv jelenlegi tulajdonosa biztosan tudja: két laci férfiról van szó, apáról és fiáról. A könyvek dalokat, verseket, regényrészleteket és egy-egy esemény leírását tartalmazzák.

Az 1848-as szabadságharccal kapcsolatos verseknél nem közlik a szerzőt, mint ahogy más írásnál sem, így lehet, hogy egy-egy vers szerzője maga a könyv tulajdonosa.

Az alábbiakban az első könyvből egy versrészletet, a másodikból két verset közlünk.

Aradi dal

(Részlet)

Jaj de búsan süt az őszi nap sugára,
Az aradi vártömlőc ablakára,
Szánja azt a tizenhárom magyar vitézt,
Ki a tömlőc fenekén a halálra kész.

Magyar vár ez, és mindegyik generális,
Diadalmas volt mindenütt, a csatán is,
Bátran néztek szeme közé a halálnak,
Hiszen vele nemcsak egyszer szembeszálltak.

Elítélték sorba mind a tizenhármat,
Szótték-fonták a nyakukba ezen vasat,*
Elnevezték felségsértő pártütőknek,
Hogy a magyar szabadságért harcra keltek.

Uramfia, az élet* akasztófa,
Mintha gyáva útonálló lettünk volna,
Mintha méltók sem volnánk agyonlővé,*
Katonához, férfiúhoz illőképpen.

Nyílik már a tömlőcajtó vasas zárja,
Gyertek elő jó magyarok a halálba,
Búcsúzzatok el egymástól mindörökre,
Úgy menjetek által az örök jobb életre.

A könyv lapokra szétesve került elő, s a vers folytatása sajnos nincs meg.

A *-gal jelölt szavak nyilvánvalóan szövegromlások.

Március 15-én

(1907 évben)

Széttörte bilincsünk
Kossuth apánk kardja,
Népjogok áldását hinté a magyarra.
Kossuth apánk meghalt, szavát elfeledték,
Szentelt örökségét kora sírba tették.
A törpe utódok örökébe léptek,
Bilincsekbe verték a jó magyar népet.
Ne túrjuk, hogy népünk jogától megfosszák,
Ahol a nép szabad, ott szabad az ország.
Magyarország szénaboglya,
A sok német körülfogja,
Addig húzza, húzogatja,
Odalesz a szénaboglya.
Vigyázz magyar, koppints rája!
Hiszen te vagy a gazdája.
Minek is teremtett az Isten osztrákot,
Hogy kiszipolyozza ezt a szép országot?
Rajta csüng, rajta függ pióca módjára,
Térj eszedre magyar, rázd le valahára!
Mert ha jóllakott se hull az le magátul,
Véred minden cseppjét kiszíja falánkul.
Minek is teremtett az Isten osztrákot?
Haragszik a magyar király,
Ne csodálkozz rajta,
Hisz egyebet mást nem tudott,
Örökké csak haragudott,
A szegény magyarra.
Ha haragszik, majd megbékél,
A maga kenyeren,
Láttam én már más szelet is,
Bitófát is, bilincset is,

Magyarország egén.
Láttam én már, hogy kihajtott
A bilincs, bitófa,
Nem veszhet el az igazság,
Csak kivirít a szabadság,
Ez a legszebb rózsa.
Minek is születtem hadverő magyarnak,
Ha előttem osztrák zászlót lobogtatnak?
Minek a magyar nyelv zengő muzsikája,
Németül szid össze a mord generális,
Tudom is én, mit mond, ha úgy kiabál is.
Minek is születtem hadverő magyarnak?
Minek is, minek is két korona egy főn,
Hisz még a tölgynek is csak egy van az erdőn.
Két korona egy főn nem Istentől áldott,
Nem oszthat egyforma tiszta igazságot.
Az egyik korona messze fénylő gyöngye,
A másik nemzetnek odafagyott könnye.
Minek is, minek is, két korona egy főn?
A kakas is úr odahaza a maga szemétjén,
Mikor lesz már úr a magyar,
Tisza-Duna mentén.
Mikor fú már magyar szellő,
Hegyen, rónaságon,
Majd ha nem lesz magyar labanc,
Egy sem a világon.
Mit dalolsz hát szabadságról,
Isten pacsirtája,
Szállj le, szállj le a kék égből,
Szép Magyarországra.
Nem tudok én mást dalolni,
Ez az Isten nyelve,
Tudod-e, hogy ki vagyok én?
A szabadság lelke.

Március 15.

Talpra magyar! hí a haza,
Így szavaltak negyvennyolcra.
Ez az ige tetté válott,
A magyar mind talpra állott.
Azóta is hívtak minket,
Bátran ontottuk vérünket.
De nem értünk semmit vele,
Elveszett az ország fele.
Egyet azért mégis nyertünk,
Önálló országgá lettünk.
Független lett Magyarország,
Nem parancsol már az osztrák.
Majd ha megint zeng a dal,
Ha szólít a Talpra magyar,
Mindnyájan el fogunk menni,
Hazánkat visszaszerezni.

EMLÉKHELYEK

Aggtelek

- Petőfi Sándor emléktáblája a Baradla-barlang bejáratánál a sziklafalon. 1923. augusztus 19-én helyezték el az emléktáblát, a költő születésének 100. évfordulójára emlékezve.
- Petőfi Emlékkönyvtár van a községben.
- Petőfi Sándor halálának 125. évfordulója emlékére a költő domborművét helyezték el a művelődési ház falán 1974 júliusában. A dombormű Borsos Miklós szobrászművész alkotása.

Balajt

- Ragályi Tamás emléke előtt tisztelegve kopjafa áll a balajti köztemetőben az egykori családi sírbolt előtt. Halálának 140. évfordulója emlékére készült. Gál János arlóli fafaragó munkája.

Edelény

- Lónyay László és fia, Lónyay Ferenc sírja a császtapusztai temetőben.
- Ragályi György sírja a borsodi nemesi sírkertben.
- Miklós Gyula születésének 155. évfordulóján, 1987. november 26-án síremléket avattak tiszteletére az edelényi (finkei) temetőben.
- Emléktábla őrzi Miklós Gyula nevét egykori szülőházán (ma a finkei szociális otthon), melyet halálának 100. évfordulója alkalmával avattak fel.
- Menner Adolf nevét utca őrzi.
- A Március 15-e Emlékparkban kopjafa áll a szabadságharc emlékére.

Hangács

– Petőfi Emlékkönyvtár van a községben.

– Rákóczi pince

Magántulajdonban a hangácsi pincesoron. A többágú pince főágatában a pince homokkőfalára egy nemzetőr csapat névsora van felvésve 1848-ból. A pince akkori tulajdonosa Szathmáry Király József (1793-1869) megyei főispánhelyettes, hangácsi földbirtokos. Hol járt, mit csinált a nemzetőr-csapat Hangácson? Nem szólnak róla feljegyzések. A pince falán sok más feljegyzés, név is szerepel a 48-asok mellett, érdemes lenne a „levédése”.

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára (Pest, 1851) című munkájában így ír a pincéről:

„Van még itt egy nagyobb nevezetességű pincze Szathmári Király József úr birtokában, mely homokba vésve csaknem olly régi, mint Magyarország, benne több felírások találhatók. Az ajtónál mindjárt ezen szavak olvashatók: D e i c h e 1100 ao, ezután Vattay György de Vatta 1354, Rákóczy Lőrántfy 1705, Szathmári Király Adám 1774, Julianna Passa Cata 1618, S.P. Georgius Bécs ao dni 1620, Pethe Julianna, Kajdy László, Vay László 1602, Szentimrey Sámuel 1705, Georgius Rétey 1695, P. Bonaventura Csető gr. Varsoviensis, József Stefanóvszky 1753, And. Horaoczky 1758. - Ezen pincze több oldallyukakat foglal magában; nagy része azonban már leszakadozott, s a mint a szakadások után következtetni lehet, ez egyszersmind földalatti átjárásul szolgált más vidékre, ez azonban tisztán fel nem fedezhető.”

(II. kötet, 86-87. o.)

Izsófalva

– Emléktábla van a művelődési ház előcsarnokában, melyet a szabadságharc 100. évfordulója alkalmából helyezett el a község.

Lak

- Petőfi Emlékkönyvtár van a községben.

Rudabánya

- 1948-ban a centenárium alkalmával állított emlékmű elkészítésével tisztelgett az egykori bányaváros közössége a szabadságharc emléke előtt.
- Kossuth Lajos mellszobra áll a művelődési ház melletti parkban.

Szendrő

- A szendrői Általános Iskola aulájában áll Petőfi Sándor öntöttvas szobra, amely az egykori Csáky kastély kertjéből került a jelenlegi helyére. Talán valamelyik közeli felsőmagyarországi vashámorban öntette a grófi család valamelyik tagja hazafiúi felbuzdulásában Petőfi, s rajta keresztül a szabadságharc emlékére. Bővebbet sajnos nem tudunk a szoborról.

Szín

- Petőfi Emlékkönyvtár van a községben.

DR. M. TAKÁCS LAJOS emlékbeszéde

Nagytiszteletű Urak! Kedves borsodi polgárok! Honfitársaim!

1848. március 15-ét, a legszebb magyar rügyfakadást sokszor és sokféleképpen próbálták már elsikkasztani; azonban, immár 149 éve, mégsem fog rajta az idő. Pedig a mindenkori hivatalos urak és elvtársak mindent elkövettek, hogy lényegét elhalványítsák, meghamisítsák, agyonmagyarázzák, félreérteljeljék; azaz, saját rövidtávú hatalmi érdekeik szerint kisajátítsák. Mindent elkövettek, hogy a márciusi ifjak tetteinek történelmi pátoszát kongó frázisokra váltsák, a nemzet mindennapi szabad életének alapjait megteremteni akaró szent követeléseit egyetlen állami ünnepnap-pá zsugorítsák.

Már mindent megírtak és elszónokoltak róla, ami megírható és elszónokolható, és persze, mindennek az ellenkezőjét is. Hivatkoztak rá az elnyomók és az elnyomottak, megpróbálták a maguk céljaihoz idomítani a legkülönbözőbb és legellentéteesebb társadalmi rendszerek és ideológiák. Nincs még egy magyar történelmi esemény, amelyről annyi politikai vezércikk, magamutogató emlékezés, álságos monográfia jelent volna meg, és amelyet annyi propagandaszónok koptatott volna el önigazolásként, mint ezt az esős-borongósan is nagyfényességű kora tavaszi pest-budai napot.

Zsaporítsam-e én is, a nagyközönség által elvárt közhelyekbe bocsátkozva, a régen kiüresedett szólamok számát? Idézzem-e újra az örökös meg-nem-valósultságában szívszorítóan időszerű 12 pontot? Talán vonjak tudálékos párhuzamot a világtörténelem hasonló eseményeivel? Esetleg, kései fájó felkiáltással figyelmeztessenek rá, hogy a Bastille-okat mindennap újra le kellene rombolni, a Táncsicsokat évente ki kellene börtönükből szabadítani; és hogy a szláv szülőktől magyarnak született, Petrovicsból Petőfivé lett, üstökösként felívelő kamasz-zseninknek nagy személyes szerencséje, hogy megadatott elesnie a segesvári csatában?!

Mindezt és még sok egyebet is, felelgethetnénk újra, mint ahogy 1860 óta, amikor a pesti ifjúság a hatalom tiltásai ellenére először ünnepelte meg március 15-e emlékét, minden évben sokan megtették... Megtették, megteszik és meg fogják tenni, — fáj-

dalom — nemcsak az embernyi magyarok, hanem például 1867 után néhány évvel már megtették a Habsburg császári elnyomást majd két évtizedig kiszolgált, magukat „hazafivá” hazudó Bach-huszárok; és megteszik például jelenünkben a magyar Október eltiprásában annak idején segédkező, 1989 után is a hatalomban maradt megújult szorgalmú régi funkcionáriusok is, másik forradalmi nemzeti ünnepünk, október 23-a alkalmi szónokaiként. Mondogatják a magukét, üresen kongó szavakká szürkítve-szelídítve a nagy és tiszta eszméket, ezzel is akadályozva, hogy azok tettekké és valósággá érhessenek.

Ha én most, itt, az Isten házában, földijeim és sorstársaim előtt, akár a legtisztább indulattal és érzésekkel is ünnepi beszédé duzzasztanám 1848. március 15-e eseményeit és emlékét; még ha a hamar ellobbanó szavak hamuján talán át is sütné őszinte aggodásaim és tiszta reménységem parazsának hunyorgó fénye, akkor is hibáznék. Hibáznék, mert akaratlanul az önző és képmutató konjunktúra-lovagoknak, szent nemzeti törekvéseinket a maguk pillanatnyi érdekei szerint kihasználó felelőtlen népbutítóknak a cinkosává válhatnak...

Talán kár, hogy nem teszem; hiszen, ha a magamfajta nem is hirdeti úton-útfélen, mégis arra gondol, szünetlenül megújuló reménytelen reménnyel, sóvárgó lélek-sajgással: Istenem, add, hogy egyszer már valósággá válhassanak március 15-e és október 23-a magyar ifjúságának igaz követelései, és mindennapos országos gyakorlattá önfeláldozó nemzetszolgálatuk! Nem véletlenül töremkedik, simul tudatomban március 15-e mellé október 23-a és az azt követő két rövid hét emléke: 17 éves gimnazistaként én csak az utóbbit élhettem át és érthettem meg. Azóta hasonult bennem a magyarok ötvenhatja a magyarok 1848-ához: ha valóságos képet szeretnék kapni és tán másoknak is adni a pest-budai utcák népe tavaszi vetést ígérő esős március 15-éről, a lényegyet tekintve ugyanazt láthatom és láttathatom, amit, s akiket 1956. október 23-a derűs betakarítást sugalló, aranyos őszi napján a budapesti terek zajgó népe tapasztalhatott, láthatott.

Ha nem is hirdetem fennen, úgy gondolom, hogy erre a két testvér-napra mindig együtt kell emlékeznünk, nekünk, a magunk bűnei miatt is egyre fogyó magyaroknak itthon, a csonka kis hazában; meg a világnyi szétszórattatásban magukat szívós konok-sággal magyarnak megőrzött, határainkon túli nyelv- és nemzet-

társainknak is. E két nagy történelmi eseményünkre való együttes és közös emlékezésünknek nemcsak abban van az ereje, hogy bennük sűrűsödik a megvalósításukra irányuló olthatatlan óhajunk és nosztalgiánk, hanem abban is, hogy tiszta kristályzárványként mindig, mindennap bennünk vannak, tudatosan vagy tudattalanul formálják életünket, éppúgy megmutatkozva apró, hétköznapi hányattatásaink között, mint a ritkán adódó nagy, őszinte társadalmi-történelmi gesztusainkban. Utóbbiakra a legemlékezetesebben 1988-ban és 1989-ben nyílt módunk; áldják sorsukat mindazok, akik e két év megrendítő erejű felszabadulás-élményét a jó oldalon, méltó tetteik fedezetével élhették meg.

Barátaim! Március 15-ét, és mindazt, ami belőle nőtt ki, lehet képmutató frázisokba rejteni, lehet meghamisítani, lehet kisajátítani: csak egyet nem lehet, nem lehet megsemmisíteni! Immár olyan mélyen őrzi a magyar történelem ideje és a hazafiúi lelkiismeret, hogy avatatlan és szennyes kezek tartósan ezután sem férközhetnek hozzá. Ha voltak is eddig, és — ne adja az Isten! — még ezután is elkövetkeznének olyan évek, amikor számúzték, illetve számúznék a nemzet mindenkori jelenéből; biztosak lehetünk benne, hogy 1848. március 15-ének, nemzeti önazonosságunk hatalmas jelképének örökkéig kitörölhetetlenek a tegnapijai, és mindig lesznek az idők távolába világító nagyszerű holnapjai...

(Megtisztelő figyelmüket köszönöm.)

Elhangzott a borsodi református templom kertjében,
1997. március 14-én.

Pálcza János

MÁRCIUS FÁJDALMA

Hős Március! tábortüzeddel
Jaj, de messze vagy tőlünk máma!
Világrontó pogány haramja
Már emléked is meggyalázta.

Félistenek szent alkotását
Morzsolja szét durva kezébe',
Mikor arcátlanul harsogja:
„Ti vagytok a Petőfi népe!”

Úgy érzem megszakad a szívem,
Ezt a gyalázatot, ha látom,
Álnok szavakkal körülírva
Nemzetközi szennyes újságon.

Szemlélem a borult égboltot,
Remélve, hogy kigyúl a lángja,
Melynek fényénél a tévelygő
Istennek útját megtalálja.

De újra elszorul a szívem,
Mert az önzés bilincset látom
Magányosok lelkén is éppúgy,
Mint az égő haza-oltáron.

Őseinket szent hit emelte
Századokon csillag-magasra,
Minket félútból visszarántott
Álpróféták önző hatalma.

Kudarcunkban a legsorvasztóbb
Mégis nem a zsarnok parancsa,
Hanem az a fájdalmas szégyen,
Hogy magyar ugrik a magyarra.

Államférfiak hazátlan is
Rágalmakkal egymásba marnak,
És ily hitvány, fakult lélekkel
Nevezik magukat magyarnak.

Mit várhat az ilyen törpéktől
Rákóczinak nagy, dicső lelke,
Kik hazájuk nagybeteg testét
Kéjjel bízták Sátán-kezekre.

Hol hazátlan bujdosásban sem
Fornak egybe a magyar szívek,
Ott Március, ha bont virágot,
Halálra marják hitvány férgek.

Lehel, kürtjébe szózat helyett
Halál-marsot fújna, ha látna,
S visszadermedne mély sírjába,
Rátekintve torz-szült fiára.

Kossuth ékes ajka, ha zengné
Láng-nyelvén a tüzes beszédet,
Elérne mély sírt, völgyet, bércet,
De közöttünk csak kevés hívet.

Mivé lettünk, hová süllyesztett
Álpróféták elve, parancsa,
Jöjj, nagy Isten! Te megsegíthetsz!
Könyörgünk, óh, ne hagyj magunkra.

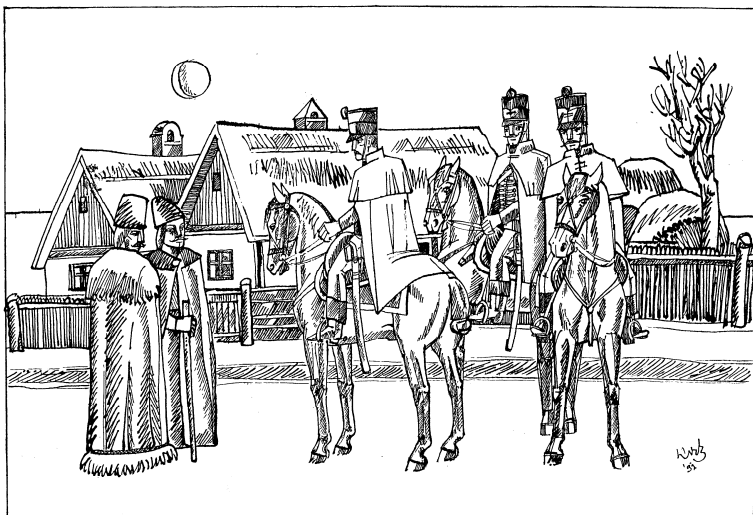
Adj tiszta látást mindeneknek,
Láttasd meg a nagy hibát, vétket,
Értesd meg a hatalmasokkal,
Népünk fájdalomában lett részeg.

Hozz Márciust a mi népünknek,
Szeretet-teljest, dicsőt, szépet,
Hogy annyi balsors és harc után már
Békében áldhasson majd téged.

Terjeszd ki segítő kegyelmed
A szenvedő beteg világra,
Úgy e sokszor meghasonlott nép
Téged s önmagát megtalálja.

(New York, 1949)

Pálca János (Sajókápolna, 1906. március — Frenchtown, 1970. november): 1929-ben kivándorolt, parasztszármazású asztalos, USA-beli magyar népköltő.

DR. SZOLNOKY LAJOS

Debrecenben született 1923-ban. Etnográfus, a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársa (1971-), a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa (1971). Tanulmányait a debreceni egyetem jogi karán (1946), és a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán végezte (1948). A budapesti Magyarságtudományi Intézet tanársegédje (1948-), majd a Néprajzi Múzeum muzeológusa (1950-), osztályvezetője és főigazgató-helyettese. Szűkebb szakterülete a magyar anyagi kultúra vizsgálata; textiltechnikák, eszközök tanulmányozásával foglalkozott. Tanulmányai szakfolyóiratokban jelentek meg. Budapesten hunyt el 1994. január 26-án.

(Magyar Néprajzi Lexikon, 5. kötet, Szé-Zs; Bp., 1982.)

FÜGGELÉK

Klein Gáspár

BORSOD MEGYE A SZABADSÁGHARCBAN

Az a megye, mely Szemere Bertalant vallhatta követének, nem lehetett közömbös az 1848. évi márciusi eseményekkel szemben, amikor az általa is sürgetett és követeinek utasításul adott reformtervek megvalósulását látta.

Borsod megye éppen kisgyűlést tartott, amikor Miskolc város polgárai azt kívánták, hogy míg a honvédrendszer törvény által való rendezése megvalósul, a megyei és városi hatóság közreműködésével *állítsanak fel Miskolcon őrsereget* a rendfenntartás céljából. A kisgyűlés elfogadta a javaslatot és az őrsereg szervezését 15 tagú teljhatalmú bizottmányra bízta, a bizottmány elnökévé pedig Szathmáry-Király József főispánhelyettest választotta. A kisgyűlés intézkedését a három nappal később tartott rendkívüli közgyűlés jóváhagyta.

Mivel forradalmi hangulatban a rendfenntartáson kívül szükséges volt a kedélyek lecsillapítása is, április 4-én *küldöttségek mentek a falu népéhez*, hogy a beállott változásokról: a papi tized eltörléséről, az úrbérendezés és közteherviselés tárgyában alkotott törvényjavaslatokról *felvilágosítsák*, de figyelmeztessék is, hogy míg az uralkodó nem szentesítette a törvényeket, régi kötelezettségeinek eleget kell tennie. A földesurakat is figyelmeztették, hogy a teljesítések esetleges megtagadása miatt *semmi esetre sem alkalmazzanak erőszakot*. Hogy a közbiztonság még teljesebb legyen, Miskolcon és Mezőkövesden összevonták a megyében elszállásolt lovaskatonaságot.

A miniszterelnök április 21-én kelt rendeletére a megye mind a négy járása egy-egy választmányt küldött a nemzeti őrsereg összeírására, de meghagyta, hogy csak ott lehet elvégezni a szervezést, ahol az rokonszenves a népnek és *a felfegyverkezés nem jár veszéllyel*.

Április 22-én István nádor Borsod megye főispánjává nevezte ki báró Vay Lajost és *az új főispán a megye osztatlan öröme közepette foglalta el hivatalát* 1848. május 8-án. Ezzel egyidejűleg a közgyűlés megválasztotta azt a bizottmányt, amely az 1848. évi 16. tc. értelmében a hatóságot ideiglenesen gyakorolja.

Borsod megye minden intézkedést megtett a nép állandó felvilágosítására, a belügyminiszter adakozási felhívására pedig elrendelte, hogy mindenki köteles letenni 10-10 forintot a szolgálatában álló cselédek száma szerint. *A kormányzatnak bizalmat szavazott a megye,* de amikor Kossuth Lajos felszólítja a kamatos kincstári utalványok jegyzésére, ebben alkotmányjogi hatáskör túllépést lát és úgy véli, hogy az országgyűlésnek törvény által kell körülírni azokat az eseteket, amikor a kormány kölcsönt vehet föl és törvénynek kell meghatároznia a nemzet kötelezettségét is az ilyen kölcsönzések irányában.

Megindult a nemzetőrség szervezése, de igen lassan haladt. *A megyei fegyvertárban lévő fegyvereket kiadták a négy járásnak* és azok javítását a járások végezték, de bizony az így nyert fegyverek nagyon kevésnek bizonyultak. A bizottmány 2000 szuronyos puskát kért a hadügyminisztertől, de nem kapott. Pedig az újvidéki lázadás miatt nagy szükség volt a nemzetőrségre és a miniszter is sürgette a szervezést. A kiküldött válaszmányoknak meghagyták, hogy június 27-ére multhatatlanul adják be az összeírásokat, gondoskodjanak olyan nyugalmazott altisztekről és tisztekről is, akik alkalmasak lesznek a nemzetőrség begyakorlására.

Egyidejűleg megindult a toborzás is a honvédseregbe. Toborzási főhelyül Miskolcot jelölték ki és *a polgári biztos Sütő János lett.* A főispán a segedelem-pénzből adott foglalót az önként beálló honvédeknek, élelmezésüket pedig a Reviczky-magtár terménykészletéből biztosították. A föld népe általános *részvéltenséget* mutatott, ezért szükségessé vált az érdeklődés hiányának okát megállapítani. A földművelő osztály lelkesítésére és felvilágosítására egy kisebb bizottságot küldött ki Borsod megye, majd a belügyminiszter rendeletére *felállította a rögtönítélő bíróságot.* Elrendelte, hogy a Tiszán közlekedő hajókat Dorogmán és Kesziben vizsgálják felül, lássák el magyar lobogóval, minden falu végén, éjjel-nappal örök igazoltassák az utasokat, *a gyanús idegeneket tartóztassák le és kísérik hazájukba.*

A déli részeken mindinkább elmérgesedett a helyzet, Borsodban pedig mindössze csak 6472 nemzetőr volt. 10000-nél többet nem is reméltek, de nagy gondot jelentett ezeknek a felszerelése és kiképzése is.

Hogy a pénzügyi kötelezettségnek eleget tehessen megyénk, kénytelen volt *kölcsönt* fölvenni. A nemzetőröket tényleges tisztek képezték ki, így Liptay János, Kun Bálint és Demcsa János századosok. A megyebeli nemzetőrség parancsnokául a nádor 1848. július 7-én Berecz Mihályt nevezte ki, a lovasnemzetőrök parancsnoka pedig Dick György őrnagy lett. A pénzügyi kérdésnél is nagyobb gondot okozott a *fegyverhiány*; a kész-

letet már kiadták, újabb fegyvereket nem kaptak, miért is a bizottmány 5000 lándzsát és a gömörmegeyi hámorokban 8000 kaszát rendelt. Ezenfelül utasításul adta a szolgabíráknak, hogy írják össze mindenkinek mindennemű fegyverét és szólítsák fel a lakosságot, hogy *engedje át fegyverét a nemzetőrségnek*.

A nemsség nem volt hajlandó fizetni; még az 1844. évi országgyűlési költségre kivetett összegek sem folytak be, így újabb kölcsön fölvétele vált szükségessé. Ezalatt a délvidéki lázadók a kamarillától támogatva olyan pusztítást vittek végbe, hogy nagyobb haderőt kellett mozgósítani. Július 13-án Mészáros Lázár *elrendelte a nemzetőrök Mezőkövesden való összpontosítását* és megparancsolta, hogy a megye indítsa útba őket Zenta felé, de csak úgy, ha jól fel vannak szerelve. Később megelégedett 3000, majd 1500, végül 1200 emberrel is, de erősen hangsúlyozta a kifogástalan felszerelést.

Vármegyénk bizottmánya 20000 forintot szavazott meg *a felszerelés költségeire* azzal, ha ez kevés volna, újabb 20000 forintot ad. Ezt az összeget az 1843-44. évi országgyűlési költségek kivetési kulcsa szerint akarta beszedni és addig, míg az adó befolyik, a szükséges 20000 forintot *kölcsönkérte az egri káptalantól*. Minthogy csak 2000 forintot kapott, a Reviczky-magtárban lévő készletből eladott 791 köből rozstot, 946 köből zabot és 97 köből árpát. Ezzel és a magánosoktól begyűlt 6480 forinttal együtt valahogy megvolt a felszereléshez szükséges összeg.

A főispán kijelentette, hogy a hazát tettel is szolgálni akarja és így ő megy a sereggel Zentára. Ugyancsak jelentkezett az 50-ik életévén túljáró id. Miklós Ferenc alispán, mire nem lehetett már visszatartani a többi tisztviselőt sem és a bizottmánynak erőszakkal kellett maradásra bírni a legszükségesebbeket, hogy a közigazgatásban fennakadás ne álljon elő. *Sorshúzás útján jelölték ki azt a négy orvost és három sebészt, akik a sereggel mennek.* A bizottmány megbízta Kun József századost, hogy a pesti hadiszertárból szállítsa el a kiutalványozott 16 mázsa ólmot, 8 mázsa löport, 38000 golyót és 51200 töltényt, és vásároljon 10000 rőf posztót. Gondoskodtak puskaművesekről, ácsokról, dobosokról is és mivel a harcolók lelkesítésére zene is szükséges, *kirendelték Győri Gyuri 16 tagú bandáját.* Felfüggesztették a hadbavonultak ellen indított polgári kereseteket és kimondották, hogy a most elmenők ellen keresetet indítani nem lehet, hozzátartozóikat pedig a papok és a községi elöljárók veszik gondozás alá. Augusztus 21-ére tüzték ki az indulást, de ekkor érkezett meg Batthyány Lajos miniszterelnök rendelete, amelyben arról értesíti a megyét, hogy a Galíciából várható támadás miatt *az északi megyék nemzet-*

őrségét nem lehet délre vinni, tehát hagyjanak fel minden előkészülettel. Ez a rendelet nagy csalódást keltett, de a nemzetőrök nem oszlottak szét, hanem tovább gyakorlatoztak.

Ezt a lelkesedést leszámítva, általában *igen nehezen ment a szervezkedés*. Az összeírt nemzetőrök nem jelentkeztek. Az arlóiak szabadság nélkül fegyveresen hazamentek és nem igyekeztek vissza. A lakosság sok helyen úgy nyilatkozott, hogy addig sem katonát nem adnak, sem pénzt nem fizetnek, amíg a király parancsát nem látják.

Nyílt izgatás is volt. *Gróf Pallavicini Roger* azt mondta a szendrői nemzetőrségnek, hogy nem kell menniök, míg a fekete-sárga zászlót és a király pecsétetes levelét nem látják. Ennek az lett az eredménye, hogy a nemzetőrök még a gyakorlaton is vonakodtak megjelenni.

A bizottmány megindította az eljárást, mire a *gróf megijedt és belépett a nemzetőrségbe*, de december 26-án már felmentését kérte. Arra hivatkozott, hogy kurityáni lakos és így ott köteles szolgálatot teljesíteni, viszont Kurityán már kiállította a szükséges nemzetőr csapatot. *Később árulása be is bizonyosodott!*

Minthogy a felvidéken nem történt komolyabb esemény, Melczér Andor hadügyi államtitkár augusztus 29-én Pestre rendelte a borsodi nemzetőröket. *A nemzetőrök Mezőkövesden felesküdték, azután útnak indultak*. Heves megye előbb megtagadta az átszállításra szükséges 300 szekér kiállítását, majd engedett. Újabb utasításra nem Pestre, hanem *Vácra ment a sereg*, mert innen akarták őket gőzhajóval a Bácskába indítani. *Berecz Mihály úrnagy volt a vezér, de elment a főispán is mint tb. őrnagy*. Az itthon maradottak fegyverzete nagyon gyenge volt és lánzsával gyakorlatoztak.

Csak megbízható és feddhetetlen előéletű ember lehetett nemzetőr, ezért a zsidók összeírását csak július végén kezdték meg. Eleinte elutasították a rabok kérését is, de *szeptemberben már megengedték az önként jelentkezőknek, hogy hénvédeknek állhassanak* és kilátásba helyezték nekik, hogy elengedik büntetésüket, ha vitézül küzdenek.

Gencsy László erélye és a fenyegető veszély tudata előbbre vitte a toborzás ügyét. A nemzetőröket csak tíz hétre vették igénybe, a honvédeket viszont négy évi szolgálatra kötelezték, de ezek a belépéskor 20 forint foglaltó kaptak.

A megyének nem volt pénze és úgy akart segíteni a dolgon, hogy csak két forintot fizetett, a 20 forintról pedig kötelezvényt adott. Később 5 forintot fizetett a megye, de *az újoncok így is zúgolódtak*, mert Zemplénben megkapták a teljes összeget. Októberben már 1000-nél több volt a

honvédek száma.

Újabb rendelet folytán 127 lakosra 2 újoncot számítottak és így 3053 honvédet kellett kiállítani, de a község maga dönthette el, hogy a kívánt számot sorozás, vagy toborzás által hozza össze.

Október 12-én híre járt, hogy a Galíciában lévő Simunich altábornagy betörni készül Sáros megyébe. Erre a bizottmány október 14-én átadta a hatalmat a honvédi választmánynak. A választmánynak Miklós Ferenc első és Gencsy László másodalispánokon kívül még öt tagja volt, de már három taggal is jogerős határozatot hozhatott. A választmány parancsot kapott, hogy minden fegyveres erejét indítsa útnak Kassa felé. Erre a választmány utasította a szolgabírákat, hogy - ha mással nem tudják - *kaszával és villával szereljék fel a nemzetőröket* és gyakorlatoztassák őket, míg el nem indulhatnak. Erre azonban nem került sor, mert Simunich tábornok nem tört be, hanem seregével szekereken Bécs felé távozott. Ez nagy szerencse volt, mert a felesketett nemzetőrök azt gondolták, hogy már polgári hatóság alá nem tartoznak és *botrányosan viselkedtek*. Kicsapongásuk és féktelenségük nem ismert határt. Mások lázadoztak. Több főből álló csoport *megszökött Szendrőből és Szalonnáról*, az erdőbe vonult, éjszaka lecsapott a környékre és seregestől hajtotta el a ludakat.

Összesen 15613 nemzetőrt írtak össze; az elküldött 1200 nemzetőr a lajtai táborba került. A kiszabott 3053 honvédből 700-at a 13-ik honvéd zászlóaljba, 1158-at a 24. zászlóaljba osztottak be, a többi 1295 újoncból pedig a 22. honvédzászlóaljat kellett megalakítani. A zempléni 42. honvédzászlóalj kiegészítésére 300 újonc kellett, gróf Károlyi Ede őrnagy kérésére pedig az erdélyi lázadás lecsillapítására induló sereghez 500 nemzetőrt osztott be a választmány. Ekkor jött Irányi Dániel felvidéki kormánybiztos sürgönye, hogy az összes haderőt bocsássa rendelkezésre a választmány a Trencsénbe beütött Simunich ellen. A választmány jelezte, hogy *nincsen már hadereje*, mert az 1200 nemzetőr és a 3053 honvéd után már csak a családapák vannak itthon és ha ezek is elmennek, veszélybe jut az adóalap és a belbiztonság kockán forog.

Megyénk nemzetőrjei *derekanan verekedtek Pákozdnál*, azután a lajtai táborba kerültek. Minthogy csak 10 hétre kötelezték magukat, november 15-én már hazabocsátásukat kérték. Csányi László kir. biztos marasztalni próbálta őket, de azt mondták, ha eddig sikerült kijutniok az ágyútűzből, a további öt napért nem kockáztathatják életüket. Minthogy Görgey nem siratta elmenetelüket, csak a fegyvert sajnálta, Kossuth elrendelte, hogy *fegyvereiket el kell venni* és azokkal a Valdeberg-

zászlóaljzat kell felfegyverezni. Ez meg is történt. Kossuth értesítette a megyét, hogy az elvett fegyvereket hamarosan pótolni fogja az állam által átvett gyárak készítményeiből. *A hazatért nemzetőröket Kövesden küldöttség fogadta* és egyelőre felmentették őket a további kötelezettség alól.

Nemsokára ismét fegyverkezni kellett. Az ellenség Duklánál gyülekezett, mire a választmány 2400 nemzetőrt akart küldeni, de Kossuth úgy rendelkezett, hogy a nemzetőröket a fenyegetett beregi és máramarosi vidékre kell irányítani. Így kb. 1200 embert (*miskolci, edelényi, kazai, papi, szentistváni és keresztesi századokat*) Eperjesre, a másik zászlóaljzat (*vámosi, csáti, várkonyi, szilvási, varbói és ónodi századokat*) Beregbe küldték.

Közben megtörtént V. Ferdinánd lemondatása és az udvar határozottan foglalkozott az orosz intervenció igénybevételével. Egyelőre azonban saját erejével próbálkozott. Minden vonalon támadás indult, 1848. december 8-án Irányi Dániel kormánybiztos jelentette, hogy gróf Schlick Frigyes tábornok 9-10000 emberrel átlépte a határt és megszállta Bártfát. Pulszky Sándor ezredes visszavonult, Kassánál akarta felvenni a harcot. A veszély arra indította a választmányt, hogy a *Beregbe küldött századokat is a Kassára indítottak után rendelje*, de Pulszky december 11-én Budamérnél csatát veszített.

A választmány megtette az intézkedéseket. Forrón, Csobádon és Szikszón megfigyelőket állított, hogy jelentsék, ha ellenség közelednék. Ugyanilyen megfigyelők voltak a megye szélein és a választmány felszólította a népet, hogy *tömegesen keljen fel* és ha nem szállhat szembe az ellenséggel, élelmezését akadályozza meg. *A szétvert magyar sereg maradványai a lengyel önkéntes csapatokkal együtt már december 13-án Miskolcon voltak.* — Mivel a vereség oka kétségtelenül a fegyverhiány volt, a választmány úgy intézkedett, hogy csak egy zászlóaljzat állít ki, de azt jól felfegyverzi. Megtette az intézkedést minden eshetőségre. Kimondotta, hogy ha az ellenség elfoglalná a megyét, hivatalnokaink önként ne adjanak ki semmiféle rendeletet, de ha az erőszaknak nem állhatnak ellent, mielőtt lehet, tüstént eszközöljék annak megváltoztatását. *Ha az ellenség elfoglalná a székvárost, a megyei hatóság mindaddig működik, amíg a megyében egy alkalmas hely lesz a tanácskozásokra.*

Schlick ellen maga a hadügyminiszter vette át a hadsereg vezetését, a szervezést pedig Szemere Bertalan, Felsőmagyarország teljhatalmú kormánybiztosa végezte. *Karácsonyig a megye élelmezte a csapatokat*, azután életbe lépett a tábori ellátás. Szemere 3000 főre emeltette a borsodi

nemzetőrök számát; egyik csoportjuk Szentpéteren, a másik Csáton állott útra készen. Még egy szabadcsapat is alakult 400, majd 700 taggal. Ennek a csapatnak az volt a feladata, hogy megakadályozza Schlick és Simunich egyesülését.

Schlick Kassán várakozott, de míg Mészáros a támadásra készült, elment támadásba ment át. *December 28-án Szikszón ütközetre került a sor* és a lovasok közé lőtt néhány golyó olyan kavarodást idézett elő, hogy mindenki Miskolc felé futott. Mészáros Miskolcnál akart megütközni, de Schlick visszavonult. A január 4-én Kassán vívott csatát elvesztettük.

A magyar sereg Desseffy ezredessel Miskolcon maradt, de Klapka kivonta innen a csapatokat. Pest felől Windischgrätz herceg Schulz(ig) Ferenc altábornagyot küldte Schlick támogatására, — Schulz(ig) 1849. január 25-én ellenállás nélkül *elfoglalta Miskolcot és hódoló nyilatkozatot kért*. A tartózkodó szövegű nyilatkozattal Windischgrätz nem elégedett meg és feltétlen megadást követelt, de erre nem került sor.

Schulzig első dolga az volt, hogy *kitörölte* a megye jegyzőkönyveinek azokat a pontjait, amelyek báró Vay Lajos főispánná történt kinevezéséről, Miklós Ferencnek és Gencsy Lászlónak pedig alispánná való választásáról szóltak. Azonkívül elvitte az 1849. évi jegyzőkönyvek 1-11. és 65-69 / Kgy. szám alatti részét, kibocsátotta a politikai vétség miatt elítélt rabokat. Január 26-án gróf Pallavicini az ifjú Windischgrätz herceggel megjelent védőügyvédjénél, Szücs Jánosnál és *elfogatással fenyegette meg, ha át nem adja hazaárulási perének összes iratait*. Az ügyvéd engedett az erőszaknak és átadta az iratokat gróf Pálffy Móricnak. Schulzig törvénytelen intézkedésekre kényszerítette a megyei tisztviselőket, alispánokká Bárczay Lászlót és Sütő Jánost nevezte ki.

Február 6-án már ismét magyar sereg volt Miskolcon. A nép nagy tömegben tódult a sereg elé, melyet Dembinszky vezetett. Schlick kisiklott a kezei közül, mert nem vette két tűz közé Klapkával, majd mikor Schlick támadott, nem üldözte, bár nagyobb erővel rendelkezett. Február 21-én *Görgey is Miskolcra érkezett*; ekkor már Dembinszky alá volt rendelve. Dembinszky Sajószentpéteren tartózkodott, Klapka pedig Harsányban állomásozott. A két vezér között itt egészen elromlott a viszony és ez még rosszabb lett a kápolnai csata után.

A tavaszi hadjárat sikereket hozott és megkönnyebbülést jelentett Borsodra is. Különösen *az élelmezés terén javult a helyzet*. Borsod megye 1848 novemberében a katonaság részére szükséges termények szállítására 9 hónapi időtartamra szerződést kötött egyes vállalkozókkal. De nem tudott rendesen fizetni és bár többet fizetett, mint a szállított élelem

értéke volt, a szállítók mégis azzal vádolták, hogy miatta tönkrementek. Az adót nem fizették, mégis új kivetést kellett csinálni. *A kivetés alapja a föld volt.* Egy hold föld után 6 krajcár volt az adó, de hogy igazság legyen, az eddigi rendszer szerint a haszonbérelőkre, kereskedőkre, iparosokra is adót vetettek ki. Az összeírás nagyon megbízhatatlan volt. Az egri járás 13317 forint 63 2/8 krajcárt fizetett, a legkisebb járás: a szendrői pedig 12415 forint 42 4/8 krajcárt, vagyis a legnagyobb járás csak 900 forinttal fizetett többet, mint a legkisebb. *Nagy művészet volt az adó beszédese is,* úgyhogy a megyének csak akkor volt pénze, ha az Országos Honvédelmi Bizottmány kiutalt neki. Jóllehet pénz nem volt, mégis *felemelték a tisztviselők fizetését,* pedig nem állottak hivatásuk magaslatán, mert pl. azt is kötelezővé kellett tenni, hogy a bizottmányi gyűléseken megjelenjenek.

Mikor a szabadságharc kedvező fordulatot vett, az országgyűlés azt a határozatot hozta, hogy azokat a képviselőket, akik a veszély napjaiban nem jelentek meg Debrecenben és elmaradásukat sem igazolják, lemondottnak tekintik. Borsodból a mezőkövesdi (Eötvös József) és a dédesi (Ágoston József) kerület képviselői nem jelentek meg, így május 9-én választást tartottak és ekkor a dédesi kerületben egyhangúlag Görgey Arturt választották képviselőül. Míg ezek talán életük féltése miatt, mások munkakerülés révén lettek a nemzeti ügy elbuktatói, gróf Pallavicini Rogeren kívül Károlyi Lajos gróf és Szirmay István gróf kifejezetten a nemzeti ügy ellen foglaltak állást, *amiért birtokaikat el is kobozták.* A Szirmay-család Szirmabesenyőn és más községekben is birtokos volt, a hazaárulás folytán így jelentékeny vagyon került elkobzás alá. Az intézkedést azonban nem hajtották végre.

Az osztrákok látták, hogy a diadalmas magyar sereggel nem bírnak és igénybe vették a kezdettől fogva tervbe vett orosz segítséget. A hatalmas orosz sereg előtt a magyar csapatok minden hősiességük mellett is hátrálni kényszerültek, nyugatról pedig az osztrákok indultak meg. Június 26-án már ismét üldözött sereg van Miskolcon. *Június 30-án bevonultak az oroszok és júliusban megindultak Pest felé.* Görgey nem érhetett el a déli hadsereget, Vácnál észak felől kisiklott az oroszok kezéből és a Sajó völgyön át eljutott Miskolcig. Paskievics meg akarta támadni Görgeyt, de időre volt szüksége, míg átkel a Tiszán, ezért Csaadajeffel foglalkoztatta. Július 23-án és 24-én *Görömböly és Bükkaranyos határában ütközetre került a sor* Pöltenberg és Csaadajeff tábornokok között. Július 25-én megtörtént a híres *zsolcai csata, mely* biztosította a honvédsereg visszavonulását, azután a gesztelyi győzelem volt az utolsó lobbanás. A

visszavonuló honvédek nyomában mindenütt oroszok voltak, akik *Csáton egyesítették két hadtestüket*. Az oroszok tréjének elpusztítása miatt Mezőcsát lángok martaléka lett. A visszavonulás közeledett utolsó felvonásához és augusztus 13-án megtörtént a világosi fegyverletétel.

Már az első orosz bevonulás után sem találunk Borsodban semmiféle feljegyzést, későbbben pedig *megyénknek egyáltalán nem lehetett nyilatkoznia*. Így nem ismerjük az ekkori események okozta megrázkódtatást, de nem kételkedhetünk annak igazi mélységében. Megyénk híven szolgálta a nemzet ügyét. *A lakosság többsége függetlenségi érzelmű volt és nagy tetszéssel fogadta a függetlenségi nyilatkozatot*. Ünneppélyesen kihirdette május 6-án a trónfosztó nyilatkozatot és az azt megelőzőleg tartott istentiszteleten elmondott beszédet saját költségén 300 példányban ki is nyomatta a megye.

A Pallvicini és Szirmay-féle magatartás tehát csak kivétel volt és a megye közönségének közfelfogása *a nemzeti ügy mellett* nyilatkozott meg. Hogy nem adhatott hangot bánatának, az csak erőszaknak és a sors mostohaságának tudható be.

In: Borsod megye a szabadságharcban / Klein Gáspár == Borsod vármegye / szerk. Csíkvári Antal. - Bp., 1939. - p. 63-67. - (Vármegyei szociográfiák; 5)

(Dr. Benedekfalvi (Klein) Gáspár /Debrecen, 1903 - Miskolc, 1970/ Borsod vármegye főlevéltárnoka volt 1930-tól 1945-ig.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Borsod vármegye / szerk. Csíkvári Antal. - Bp., 1939. - (Vármegyei szociográfiák;5)
- Božena Němcová miskolci levelei : 1851. - Miskolc, 1963. - (Múzeumi füzetek;15)
- Életem : Egy miskolci polgár visszaemlékezései 1840-1918 / Pfliegler J. Ferenc. - Miskolc, 1996.
- Az én első hatvanöt életévem / Berzeviczky György. - Bp., 1936.
- Finkey Ferenc élete és munkássága / Ködöböcz József. - Miskolc - Sáropatak : Felsőmagyarország Kiadó, 1995.
- Finkey Pál és Finkey József volt pataki diákok / írta : Finkey Ferenc ; kiadja a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete. - Bp., 1943. - (Pataki krónika;4.)
- Izsó Miklós élete és munkássága / Szana Tamás. - Bp. : Athenaeum, 1897.
- Izsó Miklós élete és művészete : 1831-1875 / Weiss Anna. - Bp.: Pápai Ernő Műint., 1939.
- Kossuth Lajos kapitányai / Bona Gábor. - Bp. : Zrínyi Katonai Kiadó, 1988.
- Az oroszlanosi Törös család története / Törös Sándor. - Szeged, 1933.
- Sáfrány Mihály 1848-49. honvédtüzér hadnagy ref. lelkipásztor emlékiratai / kiadja az Emlékirat Bizottság. - Miskolc, 1941.
- Szendrő : Képek a volt város és várának történetéből. - Szendrő, 1959.
- Szűcs Miklós naplója 1839-1849. - Miskolc, 1981.
- Tábarnokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49 / Bona Gábor. - Bp. : Zrínyi Katonai Kiadó, 1987.
- Tizenhét év előtt / Szathmáry Király Barnabás. - Miskolc : Rác Ádám gyorsnyomatása, 1867.

Tartalom

Előszó	3
Emlékbeszéd 1925. március 15-ére	5
Dr. Szolnoky Lajos gyűjtése	7
Honvédek, nemzetőrök, politikusok	49
Emlékek röviden	68
Mit olvashatunk a szabadságharcról két laki „Huszárkönyv”-ben?	73
Emlékhelyek	78
Emlékbeszéd 1997. március 15-ére	81
Pálcza János: Március fájdalma (vers)	84
Dr. Szolnoky Lajosról	87
Függelék : Klein Gáspár tanulmánya	88
Felhasznált irodalom	97